

Manual për Zbatimin e Programit të Edukimit Mjedisor në Zonat e Mbrojtura të Shqipërisë

*Mësime nga përvojat dhe praktikat e mira të
Parkut Kombëtar Divjakë-Karavasta
Shkurt 2024*

Prodhuar nga bashkëpunimi teknik ndërmjet, Qeverisë së Shqipërisë, përfaqësuar nga Agjencia Kombëtare për Zonat e Mbrojtura (AKZM) dhe Qeveria e Japonisë, përfaqësuar nga Agjencia Japoneze e Bashkëpunimit Ndërkombëtar (JICA)

Ekipi i ekspertëve JICA, Shkurt 2024

Përgatitur në kuadër të projektit JICA-AKZM për Ngritjen e Kapaciteteve për Përmirësimin e Menaxhimit të Bazuar në Ekosistem në Parkun Kombëtar Divjakë – Karavasta 2021-2024. Projekti synonte forcimin e kapaciteteve të Parkut Kombëtar Divjakë – Karavasta. Përpara këtyre udhëzimeve, projekti ka realizuar disa aktivitete, duke përfshirë një seri trajnimesh për edukimin mjedisor dhe menaxhimin e qendrës së vizitorëve, ka mbështetur zbatimin e katër llojeve të aktiviteteve të edukimit mjedisor, zhvillimin e materialeve mësimore duke përfshirë menutë e programeve të edukimit mjedisor, etj.

@ Përmajtja e këtij botimi mund të përdoret ose kopjohet nga mësues dhe specialistë të arsimit për qëllime edukative, por jo për qëllime fitimi. Ky material, i përbërë nga plane mësimore dhe aktivitete, u realizua në kuadër të projektit “Projekti për Ngritjen e Kapaciteteve për Përmirësimin e Menaxhimit Bazuar në Ekosistem në Parkun Kombëtar Divjakë – Karavasta”.

Adresa: Administrata e Parkut Kombëtar Divjakë Karavasta AdZM Fier, Zyrat e Parkut 9022 Divjakë.
Email: dknpmedia@hotmail.com

Përmbajtja

1. Hyrje.....	2
1.1 Qëllimi dhe Struktura.....	2
2. Edukimi Mjedisor.....	4
2.1 Pse Edukimi Mjedisor?.....	4
2.2 Arsimi në Shqipëri.....	6
2.3 Edukimi Mjedisor në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta.....	10
3. Aktivitete Pilot për Edukimin Mjedisor.....	12
3.1 Matrica e projektit.....	12
3.2 Plani i veprimit.....	13
3.3 Mbledhja e Grupit Punues dhe Zhvillimi i Takimeve.....	13
3.4 Ngjarje Tematike të Edukimit Mjedisor.....	14
3.4.1 Junior Rangers.....	18
3.4.2 Ndërgjegjësimi i shkollave.....	20
3.4.3 Ndërgjegjësimi i komunitetit.....	22
3.4.4 Clean and Green.....	23
3.5 Menutë Tematike për Programin e Edukimit Mjedisor për Kurrikulën Arsimore.....	23
3.6 Mësimet e nxjerra dhe Sfidat.....	25
3.6.1 Mësimet e mesuara.....	25
3.6.2 Sfidat.....	26
4. Rekomandime mbi Zbatueshmërinë e Manualit.....	27

AdZM – Administrata e Zonave të Mbrojtura

AKZM – Agjensia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura

JICA – Agjensia Japoneze për Bashkëpunim Ndërkombëtar

MASR – Ministria e Arsimit, Sportit dhe Rinisë

OJQ – Organizata Jo Qeveritare

PKDK – Parku Kombëtar Divjakë – Karavasta

REC – Qendra rajonale e Mjedisit

ZAV – Zyra Arsimore Vendore

1. Hyrje

Parku Kombëtar Divjakë-Karavasta është një zonë e mbrojtur në zonën bregdetare të Shqipërisë, përbëhet nga ekosisteme komplekse, shumë të pasura me biodiversitet dhe burime natyrore. Gjithashtu është shpallur si një ligatinat me rëndësi ndërkombëtare sipas Konventës Ramsar në vitin 1995. Gjithashtu, Divjakë-Karavasta është një nga komplekset ligatinore më të rëndësishme në vend por edhe në Mesdhe dhe pjesë e pothuajse të gjitha rrjeteve apo konventave të rëndësishme ekologjike, si IBA, IPA, KBA dhe një zonë "Emerald" sipas Konventës së Bernës. Shtrihet si një hark i gjelbër në anë të detit Adriatik, ndodhet rreth 5 km nga qyteti i Divjakës dhe rreth 90 km nga Tirana. Kufizohet nga lumi Shkumbin në veri, nga kodrat e Divjakës në lindje, nga kanali i Myzeqesë dhe lumi Seman në jug, dhe nga deti Adriatik në perëndim.

Në kuadër të Projektit të Ngritjes së Kapaciteteve për Përmirësimin e Menaxhimit të Bazuar në Ekosistem në Parkun Kombëtar Divjakë - Karavasta, zbatuar nga Agjencia Japoneze për Bashkëpunim Ndërkombëtar JICA në bashkëpunim me Administratën Rajonale të Zonave të Mbrojtura Fier, krahas komponentëve të tjerë, gjithashtu u punua për rritjen e ndërgjegjësimit dhe theksimin e rëndësisë së PKDK përmes zbatimit të aktiviteteve të interpretimit natyror dhe edukimit mjedisor. Qëllimi i përgjithshëm i edukimit mjedisor në këtë projekt ishte rritja e vlerës së PKDK si një burim arsimor cilësor. Kjo është në përputhje me forcimin e funksioneve të qendrës së vizitorëve, e cila do të kontribuojë edhe në fushën e ekoturizmit. Gjithashtu, edukimi mjedisor në Divjakë-Karavasta pritet të rrisë ndërgjegjësimin mjedisor midis palëve të interesuara, banorëve vendas, të rinjve dhe vizitorëve brenda dhe përreth Shqipërisë.

1.1 Qëllimi dhe Struktura

Qëllimi kryesor i këtij manuali është që, bazuar në përvojën e projektit JICA në Parkun Kombëtar Divjakë – Karavasta, të shërbejë si udhërrëfyes në të ardhmen për zbatimin e planit arsimor nëpërmjet aktiviteteve të përcaktuara mjedisore si dhe aktiviteteve të tjera të edukimit mjedisor nga stafi i Administratës Rajonale të Zonave të Mbrojtura Fier, Zyra Vendore e Arsimit në Divjakë, mësues shkollash etj., si dhe për tu aplikuar në zona të tjera të vendit.

Manuali është i ndarë në kapituj, duke filluar me konceptet bazë të edukimit mjedisor, i ndjekur nga planifikimi, zbatimi dhe rezultatet e aktiviteteve pilot në projekt, si dhe mësimet e nxjerra dhe rekomandimet, përfshin gjithashtu materiale edukative për përdorimin e vazhdueshëm të rezultateve të krijuara nga projekti.

Aktivitetet pilot pasohen nga Matrica e Projektit dhe Plani i Veprimit, formimi i grupeve të punës, zbatimi i aktiviteteve dhe udhëzimet e zbatimit për një program edukimi mjedisor që mund të integrohet në kurrikulat shkollore për kalimin në arsimin joformal. Matrica dhe Plani i Veprimit për zbatimin e aktiviteteve pilote, si dhe formimi i grupeve të punës dhe planeve të punës për zbatimin e aktiviteteve, mund të përdoren si referencë që PKDK të vazhdojë të zbatojë aktivitetet e edukimit mjedisor në të ardhmen, dhe si një rast studimi i rekomanduar për zbatimin e aktiviteteve të edukimit mjedisor në parqe të tjera kombëtare në vend. Formimi dhe plani i punës i grupit të punës do të shërbejnë si referencë për zbatimin e vazhdueshëm të aktiviteteve të edukimit mjedisor nga PKDK në të ardhmen.

Gjithashtu, grupi i punës për kategorinë e konsultimit shkollor ka përgatitur një paketë për zbatimin e programeve të edukimit mjedisor me 13 menu tematike, ku për secilën temë mjedisore të përzgjedhur është përcaktuar një plan mësimi me informacione përkatëse dhe ushtrime të ndryshme, të cilat mund të aplikohen brenda klasës ose jashtë saj, në natyrë. Ndërkohë, në fund të manualit ka materiale të tjera përgatitore për të ndihmuar zbatimin e aktiviteteve mjedisore.

Edukimi mjedisor i kryer deri më tani në parqet kombëtare ka ofruar edukimin informal si studim jo sistematik i natyrës, por në të ardhmen, parqet kombëtare do të bashkëpunojnë me arsimin shkollor për të propozuar arsimin joformal që është më sistematik dhe që funksionon si plotësues i arsimit shkollor dhe për këtë qëllim është krijuar ky program tematik i edukimit mjedisor. Prezantimi i këtij edukimi joformal të udhëhequr nga menaxhmenti i parkut kombëtar synon të ndihmojë më shumë vizitorë të parkut kombëtar dhe përfitues të shërbimeve të ekosistemit të parkut kombëtar të kuptojnë vlerën, rolin dhe rëndësinë e parqeve të tyre kombëtare dhe të inkurajojë ndryshimin e sjelljes që do të kontribuojë në Menaxhimi i parkut kombëtar i bazuar në ekosistem dhe i qëndrueshëm për brezat që do të vijnë. Projekti synon të ndihmojë njerëzit që përfitojnë nga shërbimet e ekosistemit të parqeve kombëtare të kuptojnë vlerën, rolin dhe rëndësinë e parqeve kombëtare dhe të inkurajojë ndryshimet e sjelljes që do të kontribuojnë në menaxhimin e qëndrueshëm të parkut kombëtar të bazuar në ekosistem për brezat e ardhshëm.

Hapi 1: Për menaxherët e parkut, edukatorët e shkollave, OJQ-të, organizatat dhe individët e interesuar në promovimin dhe zbatimin e aktiviteteve të edukimit mjedisor në parqet kombëtare dhe zonat e mbrojtura, dhe që janë të përfshirë në aktivitetet e edukimit mjedisor, kjo broshurë mund të ofrojë një pasqyrë të projektit pilot për promovimin e mjedisit. edukimi që u ndërmor dhe u përmirësua në PKDK, procesi i zbatimit, rezultatet dhe mësimet e nxjerra.

Hapi 2: Do të prezantohen rastet referente për planifikimin real dhe punën në aktivitetet e edukimit mjedisor dhe do të bëhen sugjerime për formimin e aktiviteteve pilot, planeve të aktiviteteve dhe grupeve të punës për zbatim. Pjesëmarrësit do të mësojnë gjithashtu se si të zbatojnë dhe planifikojnë aktivitete të edukimit mjedisor gjatë gjithë vitit.

Hapi 3: Në zbatimin e edukimit mjedisor, ju mund të përdorni menutë e programeve tematike të edukimit mjedisor të zhvilluara në projektin pilot. Përveç kësaj, materialet edukative që mund të përdoren për këtë program janë përfshirë në këtë broshurë. Duke shfrytëzuar këto programe të edukimit mjedisor, ne mund të ofrojmë arsim joformal në lidhje me arsimin shkollor në një mënyrë më sistematike. Menutë e programit të edukimit mjedisor janë të përgjithshme (që synojnë klasat 1 – 9), prandaj merrni parasysh përshtatjen e tyre dhe përzgjedhjen e saktë të aktiviteteve. Rekomandohet që aktivitetet praktike të përgatiten disa ditë, për shembull ndërtimi i foleve të shpendëve, ekspeditat në terren, etj..

2. Edukimi Mjedisor

2.1 Pse Edukimi Mjedisor?

Edukimi mjedisor synon të rrisë ndërgjegjësimin mjedisor të qytetarëve, duke e bërë këtë duke rritur ndërgjegjësimin dhe njohuritë, duke ofruar një mundësi për të eksploruar vlerat dhe aftësitë praktike që lidhen me çështjet mjedisore (UNESCO, 1978). Si rezultat, përmes edukimit mjedisor, qytetarët pritet të ndërmarrin veprime për mbrojtjen dhe përmirësimin e mjedisit, duke përfshirë aspektet sociale, ekologjike dhe ekonomike.

Edukimi mjedisor ka si synim:

1. T'i ofrojë çdo personi mundësinë për të përvetësuar njohuritë, vlerat, qëndrimet, angazhimin dhe aftësitë e nevojshme për të mbrojtur dhe përmirësuar mjedisin.
2. Të krijojë modele të reja sjelljeje të individëve, grupeve dhe shoqërisë në tërësi ndaj mjedisit.

Në shumë vende, edukimi mjedisor shihet si një aspekt i rëndësishëm dhe i lidhur me kurrikulën arsimore, me synimin e lidhjes njeri-mjedis dhe promovimin e qëndrimeve pozitive ndaj mjedisit. Prandaj, zbatimi i edukimit mjedisor sjell disa përfitime, për shembull: Përmirëson të menduarit krijues dhe kritik; U jep studentëve aftësi për t'i aplikuar në botën reale; Inkurajon veprimet për përmirësimin e mjedisit; Mësoni për çështjet ekologjike, por edhe ato politike, kulturore dhe ekonomike; Nxit kreativitetin dhe imagjinatën; Inkurajon një mënyrë jetese më të shëndetshme; Forcon një komunitet; Redukton çrregullimet e deficitit të natyrës; Nxit dhe promovon tolerancën ndërmjet kulturave.

Edukimi mjedisor zbatohet përmes edukimit joformal dhe joformal, të cilët luajnë role thelbësore në kurrikulën arsimore, duke ofruar përfitime unike dhe duke adresuar nevoja specifike që mund të mos plotësohen plotësisht vetëm nga arsimi formal.

Ky manual është një edukim mjedisor i propozuar nga shërbimi i Parkut Kombëtar, i cili është përgjegjës për mbrojtjen dhe ruajtjen e mjedisit dhe ekosistemeve lokale veçanti. Shërbimi i Parkut Kombëtar ka ofruar mundësi për vizitorët e parqeve kombëtare që të marrin mësim eksperimentale, si kontakti me natyrën. Ai ka qenë i kufizuar në ofrimin e të ashtuquajturit arsim informal*1.

Nga ana tjetër, parqet kombëtare në Shqipëri kanë njerëz që jetojnë dhe fitojnë jetesën e tyre brenda zonës, dhe ka nevojë që autoritetet e parkut kombëtar të ofrojnë në mënyrë më proaktive dhe sistematike edukim mjedisor në mënyrë sistematike për ekzistencën e vazhdueshme të vlerës së qëndrueshme të parqeve kombëtare. Kjo duhet t'u ofrohet komuniteteve lokale në formën e edukimit joformal*2 në lidhje me arsimin shkollor, i cili do të ndihmojë në ruajtjen e rolit të mbrojtjes së mjedisit dhe parqeve kombëtare dhe vlerave të tyre për brezat e ardhshëm.

*1 Arsimi informal është çelësi për rritjen e ndërgjegjësimit mjedisor për shkak të aftësisë së tij për të arritur tek individët në mënyra të ndryshme dhe të arritshme. Krahas lidhjes me natyrën, një nga aftësitë e këtij lloj edukimi është të kuptuarit përmes përvojës, përjetimi i përvojave përmes aktiviteteve në natyrë për natyrën. Ky lloj edukimi është i zbatueshëm për të gjitha grupmoshat, duke përdorur një larmi të lartë elementesh mjedisore, si dhe duke kombinuar teknologjinë dhe median dhe duke u përshtatur me kontekste të ndryshme sociale dhe kulturore.

*2 Arsimi joformal është gjithashtu i rëndësishëm për ndërgjegjësimin mjedisor pasi ofron përvoja të strukturuar të të mësuarit, zhvillim të aftësive, angazhim të komunitetit dhe fleksibilitet në përshtatjen me kontekstet lokale. Ai plotëson arsimin formal duke ofruar qasje të fokusuar dhe të synuara për të adresuar çështjet mjedisore dhe inkurajon pjesëmarrësit të kontribuojnë në mënyrë aktive për një shoqëri më të qëndrueshme dhe të ndërgjegjshme për mjedisin.

*3 Arsimi formal është shumë i institucionalizuar, i strukturuar sipas moshës dhe i organizuar në mënyrë hierarkike, nga arsimi fillor në atë të lartë. Në praktikë, i referohet edukimit në shkollë.

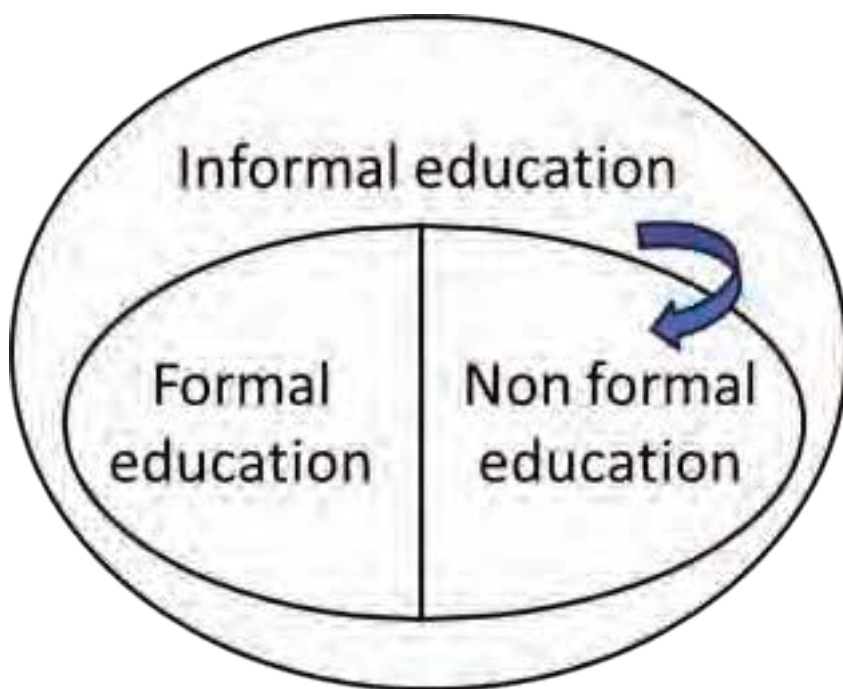

Figura 1: Nga Edukimi Informal, në Edukimin Joformal, te Edukimi Formal Mjedisor Ofrohet nga Parku Kombëtar

2.2 Arsimi në Shqipëri

Edukimi për mjedisin dhe zhvillimi i qëndrueshëm i tij, kanë qenë në vëmendje të veçantë të politikës arsimore në arsimin parauniversitar në Shqipëri. Konsiderohet si një fushë e rëndësishme prioritare e arsimit që zhvillon vlerat themelore të qytetarisë aktive dhe rrit pjesëmarrjen aktive të brezit të ri në çështjet që lidhen me kujdesin ndaj mjedisit, mbrojtjen e tij dhe zhvillimin e qëndrueshëm.

Reforma kurrikulare në arsimin parauniversitar për zhvillimin e kompetencave për të mësuarit gjatë gjithë jetës, e ndërmarrë nga MASR në vitin 2014, ka vendosur veçanërisht edukimin qytetar të brezit të ri në fokusin e politikës kurrikulare dhe përgatitjen e saj për t'iu përgjigjur zhvillimeve të shoqërisë dhe sfidat që e shoqërojnë atë, duke përfshirë mjedisin dhe zhvillimin e qëndrueshëm.

Në Kornizën e Kurrikulës së Arsimit Parauniversitar (MASR, 2014), i konsideruar si dokument politik i kurrikulës së arsimit parauniversitar, theksohet: "Në një botë gjithnjë e më të globalizuar, në të cilën cilësia e jetës në Tokë për brezat e tashme dhe të ardhme, janë të kërcënuar, studentët kanë nevojë për njohuri, aftësi dhe qëndrime për t'u kujdesur me përgjegjësi për mjedisin natyror dhe të krijuar nga njeriu dhe për të shmangur humbjen e burimeve dhe praktikave të papërgjegjshme.

Kjo kërkon që të rinjtë të ndërgjegjësohen se si të luftojnë në mënyrë efektive: varfërinë, marginalizimin, diskriminimin dhe padrejtësinë".

Një nga shtatë kompetencat kyçe të zhvilluara nga kurrikula e arsimit bazë dhe arsimit të mesëm të lartë është Kompetenca për jetën, sipërmarrjen dhe mjedisin. Për të zhvilluar këtë kompetencë në dokumentet e Kurrikulës Bërthamë për të tre nivelet (arsimi fillor, arsimi i mesëm i ulët dhe arsimi i mesëm i lartë), rezultatet e të nxënit përcaktohen në lidhje me njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet që duhet të zhvillojë nxënësi. Rezultatet e të nxënit të Kompetencës për Jetën, Sipërmarrjen dhe Mjedisin përfshihen në kurrikulat e të gjitha lëndëve për të gjitha klasat dhe rrjedhimisht në procesin e mësimdhënies.

Në kurrikulën e arsimit bazë (miratuar nga MASR, 2014) dhe në kurrikulën e arsimit të mesëm (shkollë e mesme), (miratuar nga MASR, 2017), një nga shtatë fushat e të nxënit është fusha "Shoqëria dhe mjedisi". Lëndët e kësaj fushe, në veçanti lëndët Gjeografi dhe Qytetari, kanë marrë më së shumti detyrimin për të përcjellë njohuri, për të zhvilluar aftësi dhe qëndrime për çështje dhe tema të ndryshme që lidhen me njohjen, ruajtjen dhe zhvillimin e qëndrueshëm të mjedisit.

Çështje të tilla përfshijnë përgjegjësinë qytetare për ruajtjen dhe mbrojtjen e mjedisit, burimeve natyrore dhe përdorimit të qëndrueshëm, ndotjes, klimës dhe ndryshimeve klimatike, urbanizimit dhe pasojave të tij, etj.

Për të zhvilluar kompetencën për mjedisin, jo vetëm përmes lëndëve të fushës së shoqërisë dhe mjedisit, por përmes të gjitha fushave të të nxënës, në kurrikulat e lëndëve në të gjitha klasat, Mjediti dhe Zhvillimi i Qëndrueshëm përkufizohen si ndërtema kurrikulare, duke përcjellë detyrimin që mësuesit dhe autorët e teksteve të trajtojnë këto tema dhe çështje që lidhen me to nëpërmjet veprimtarive të ndryshme (ushtrime, detyra, pyetje etj.). Vetë futja e këtyre temave në një njohuri lëndore të natyrshme, jo të detyruar, tashmë është bërë vlerë e teksteve dhe e punës së mësuesve. Temat ndërkurrikulare përshkojnë kurrikulën jo domosdoshmërisht me të njëjtin intensitet në çdo fushë/lëndë mësimore. Për të ilustruar, për shembull, kujdesi për biodiversitetin, si një çështje ndërkurrikulare, trajtohet ndjeshëm në lëndët shkencore, si dhe në lëndën e gjeografisë; etj. Projektet kurrikulare dhe detyrat tematike janë mundësia më e mirë që nxënësit të ndërgjegjësohen për këto tema ndërkurrikulare.

Si pjesë e kurrikulës me zgjedhje:

Në arsimin bazë, në kurrikulën me zgjedhje (që për klasat I dhe II është 1 orë/javë dhe për klasat III-IX 2 orë/javë) shkollat mund të zgjedhin të zhvillojnë aktivitete, projekte kurrikulare ose module mësimore për fusha të llojeve të ndryshme të arsimit, si edukimi mjedisor, edukimi për të drejtat e fëmijëve, edukimi për sigurinë rrugore, edukimi për sigurinë ushqimore, edukimi për menaxhimin e emergjencave, etj. Në një pjesë të madhe, në këtë hapësirë kurrikulare, shkollat zhvillojnë aktivitete për mjedisin në formën e projekteve apo moduleve mbi tema të ndryshme mjedisore, si uji, ajri, ndotja, natyra, riciklimi etj.

Paketat burimore, “Edukimi Mjedisor” në ciklin fillor të përgatitur nga UNICEF dhe “Paketa e Gjelbër” përgatitur nga REC (Qendra Rajonale e Mjedisit) për ciklin e lartë të shkollës 9-vjeçare, kanë mbështetur shkollën për të zhvilluar aktivitete me nxënësit në përmbushje të edukimit për mbrojtjen e mjedisit dhe zhvillimin e përgjegjësisë personale dhe sociale. Këto aktivitete të realizuara nga nxënësit e shkollave kanë krijuar përvoja dhe modele të suksesshme.

Në arsimin e mesëm të lartë, në kurrikulën me zgjedhje, lëndët ndjekin të njëjtin parim ndërtimor si lëndët e kurrikulës bërthamë, që do të thotë se ato kanë përcaktuar rezultatet e të nxënës për kompetencën mjedisore dhe zhvillojnë Mjedisin dhe Zhvillimin e Qëndrueshëm si tema ndërkurrikulare.

Si pjesë e kurrikulës me zgjedhje, gjithashtu, moduli kurrikular "Njeriu dhe ndryshimet klimatike" është një modul me fokus të spikatur mjedisor. Moduli synon t'u ofrojë studentëve njohuri dhe t'i pajisë ata me aftësitë e nevojshme për të kuptuar, analizuar dhe vlerësuar ndryshimet e sotme klimatike, pasojat që lidhen me to si dhe politikat për menaxhimin e tyre, për t'i bërë studentët pjesë të mbrojtjes dhe zhvillimit të qëndrueshëm të planeti ku jetojmë.

Në vitin 2018, Ministria e Arsimit, Sportit dhe Rinisë, në bashkëpunim me Institutin e Zhvillimit të Arsimit (IZHA – sot ASCAP) dhe Qendrën Rajonale të Mjedisit, Shqipëri (REC), hartuan dhe miratuan Standardet e Mësimi për Zhvillim të Qëndrueshëm¹. Klasa përgatitore - klasa e 12-të.

Dokumenti "Standardet e të mësuarit - Arsimi për Zhvillim të Qëndrueshëm" përcakton një sistem kërkesash ose parametrash për çështjet e zhvillimit të qëndrueshëm, përfshirë mjedisin, të cilat shërbejnë si pika referimi për institucionet e arsimit parauniversitar, me qëllim zhvillimin e aktiviteteve ndërkurrikulare dhe jashtëshkollore me këtë fokus. zhvillimi i qëndrueshëm nga ekspertët konsiderohet si: parimi, metodologjia e mësimdhënies, procesi i të menduarit, repertori i sjelljes së të rinjve në raport me mjedisin. Edukimi për zhvillim të qëndrueshëm e orienton sistemin arsimor drejt një procesi që mundëson që nxënësit të pajisen me njohuri, aftësi, qëndrime, vlera që janë thelbësore për hartimin dhe krijimin e një shoqërie të qëndrueshme, duke iu referuar mjedisit, ekonomisë, shoqërisë.

Standardet e të mësuarit për arsimin për zhvillim të qëndrueshëm përcaktojnë se çfarë duhet të dinë dhe të jenë në gjendje të bëjnë nxënësit në fushën e njohurive, aftësive dhe qëndrimeve, në fund të një cikli shkollimi, për çështjet e zhvillimit të qëndrueshëm. Standardet janë hartuar në bazë të cikleve të shkollimit për të gjithë arsimin parauniversitar: Klasa Përgatitore - Klasa V; Klasa 6 – Klasa 9; Klasa 10 - Klasa 12. Këto standarde orientojnë shkollat për realizimin e aktiviteteve/projekteve, nëpërmjet një qasjeje të integruar, për çështje të zhvillimit të qëndrueshëm, si dhe për ngritjen e programeve të zhvillimit profesional të mësuesve.

Dokumenti i standardeve, përveçse një dokument i politikave arsimore, i adresohet Zyrave Arsimore dhe institucioneve arsimore si një dokument utilitar që udhëzon shkollat dhe mësuesit të zhvillojnë njohuri, aftësi dhe qëndrime për çështjet e zhvillimit të qëndrueshëm, si përmes kurrikulës ashtu edhe përmes aktiviteteve të tjerëve në nivel klase/shkolle.

¹ Publikuar më 2018 nga Qendra Rajonale e Mjedisit

i <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/926unesco9.pdf>

2.3 Edukimi Mjedisor në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta

Në përgjithësi, zonat e mbrojtura luajnë një rol jetik në ofrimin dhe zbatimin e edukimit mjedisor, duke shërbyer si platforma të paçmueshme për promovimin e ndërgjegjësimit, vlerësimit dhe të kuptuarit të botës natyrore. Këto zona të mbrojtura shërbejnë si klasa "të gjalla", duke ofruar mundësi unike për vizitorët që të lidhen me natyrën. Rëndësia e Parqeve Kombëtare në edukimin mjedisor është e shumëanshme.

Së pari, zonat e mbrojtura përbëhen nga ekosisteme të ndryshme me bimë kafshë të egra, duke i lejuar vizitorët të dëshmojnë bukurinë dhe kompleksitetin e mjedisit natyror. Nëpërmjet turneve me guida, programeve interpretuese dhe ekspozitave interaktive, individët ose komuniteti rrisin njohuritë për ekuilibrin delikat të ekosistemeve, rëndësinë e biodiversitetit dhe ndikimin e aktiviteteve njerëzore në mjedis.

Së dyti, Parqet Kombëtare shërbejnë si laboratorë në natyrë ku të mësuarit është në qendër të vëmendjes. Vizitorët kanë mundësinë të përfshihen në aktivitete praktike, të tilla si shëtitjet në natyrë, vëzhgimi i shpendëve dhe i kafshëve të egra. Këto përvoja nxisin një lidhje më të thellë me mjedisin dhe ofrojnë një kuptim të prekshëm të koncepteve ekologjike.

Nga ana tjetër, edukimi mjedisor në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta ishte pasiv, sporadik dhe i fokusuar në pak tema mjedisore, të pastrukturuara dhe sporadike. Gjithashtu, nuk ishte bërë një vlerësim i situatës aktuale dhe nevojave përkatëse për zbatimin e një programi të mirëfilltë edukimi mjedisor. Vlerësimi i cili fillimisht do të identifikonte kuadrin ligjor, kapacitetet njerëzore, intelektuale dhe logjistike për zbatimin e një programi të mirëfilltë mjedisor. Gjithashtu, mungesa e një plani veprimi e bënte edhe jo prioritare zbatimin e aktiviteteve me interes të dobët.

Prandaj, si një komponent i projektit JICA "Ngritja e kapaciteteve për përmirësimin e menaxhimit të bazuar në ekosistem në Parkun Kombëtar Divjakë Karavasta", projekti pilot u formulua ndër të tjera për të përmirësuar aktivitetet e edukimit mjedisor dhe qendrën e vizitorëve. Ai synonte të rrisë vlerën e vetë PKDK-së si një burim arsimor dhe të promovojë edukimin mjedisor si pjesë e menaxhimit të parkut kombëtar, duke përfshirë njerëz, jetesa e të cilëve varet nga shërbimet mjedisore të PKDK-së, nga edukimi informal pasiv dhe sporadik deri te edukimi joformal më proaktiv dhe i planifikuar.

Projekti u fokusua në zbatimin e disa aktiviteteve kryesore si p.sh:

Mbështetje për zbatimin dhe promovimin e planifikuar të katër ngjarjeve të edukimit mjedisor:

- Eventet e grupit Junior rangers
- Eventet e Ndërgjegjësimit të shkollave
- Eventet e Ndërgjegjësimit të komunitetit
- Eventet Clean and Green

Zhvillimi dhe promovimi i programeve tematike të edukimit mjedisor dhe materialeve mësimore

Për të arritur sa më sipër, ekipi i projektit ngriti një grup pune të përbërë nga përfaqësues të institucioneve të ndryshme të qeverisjes vendore dhe qendrore, të cilët pas diskutimeve të njëpasnjëshme hartuan programe reale mjedisore, ku filloi zbatimi sistematik i programeve arsimore. mjedisore në këtë park. Gjithashtu, janë zhvilluar aktivitete paralele me synimin për rritjen e kapaciteteve në fusha të ndryshme, për zhvillimin e qëndrueshëm, ekoturizmin, hartimin e projekteve, edukimin mjedisor, menaxhimin e qendrës së vizitorëve etj. Në total janë realizuar 8 trajnime, nga të cilat katër kanë qenë të fokusuara në mjedis. edukimi, dy për ekoturizmin dhe dy për menaxhimin e qendrës së vizitorëve.

Në trajnimet e kryera në fushën e edukimit mjedisor, stafi i AdZM pati mundësinë të njihej me konceptet që lidhen me hartimin dhe zbatimin e planeve mësimore, metodologjitë dhe realizimin e projekteve, metodologjinë, zbatimin, metodat e vlerësimit dhe raportimit. Të gjitha këto aspekte ndihmuan në rritjen profesionale, cilësinë në hartimin dhe zbatimin e programeve mjedisore.

Gjithashtu, stafi i AdZM Fier realizoi paralelisht rreth 80 aktivitete edukative mjedisore. Gjithashtu, grupi i punës punoi dhe finalizoi me sukses programet e edukimit mjedisor, ku u përgatitën 13 menu me tematika mjedisore kushtuar ekosistemeve në park dhe ruajtjes së tyre. Në seksionin vijues do të përshkruhet procesi specifik i zbatimit të aktiviteteve pilot per referim.

3. Aktivitete Pilot për Edukimin Mjedisor

3.1 Matrica e projektit

Për të zbatuar këtë projekt pilot, u zhvillua një Matricë e thjeshtuar për të drejtuar aktivitetet e tij. Kjo Matricë përfshin parakushtet e projektit, qëllimet e projektit (të cilat përshkruajnë se çfarë duhet të bëhen palët e interesuara dhe Përfituesit pas zbatimit të projektit), rezultatet (të cilat përshkruajnë efektet, rezultatet dhe materialet që projekti duhet të prodhojë për të arritur qëllimet), dhe aktivitetet (të cilat përshkruajnë aktivitetet specifike që duhet të ndërmerren për të arritur këto rezultate).), aktivitetet (aktivitetet specifike që do të ndërmerren për arritjen e rezultateve), dhe indikatorët (produktet dhe gjendja e rezultateve sasiore dhe cilësore për të treguar objektivisht nëse qëllimet po arrihen apo jo).

Matrica do të modifikohet sipas rastit, në varësi të fazës së zbatimit të projektit, progresit dhe statusit.

Përpara fillimit të projektit u analizuan çështjet që lidhen me aktivitetet e edukimit mjedisor në PKDK. Gjetjet, aktivitetet e edukimit mjedisor në PKDK, deri më tani kanë qenë të kufizuara dhe sporadike, pa një plan të qartë vjetor apo materiale mësimore. Gjithashtu, stafi i PKDK ofron informacione ose vizita kërkimore në Qendrën e Vizitorëve vetëm kur shkollat dhe institucionet arsimore vizitojnë parkun. PKDK nuk ka pasur një plan të qartë vjetor apo material për aktivitetet e saj të edukimit mjedisor dhe këto aktivitete janë kufizuar në mundësi sporadike për të zbatuar arsimin informal. Edhe pse në Qendrën e Vizitorëve, ngjitur pranë zyrave të administrimit të parkut dhe e krijuar falë mbështetjes financiare të projekteve të kaluara, ofrohet informacion për parkun, ka mungesë kapacitetesh dhe për këtë arsye ishte e nevojshme të forcohej funksioni i tij si qendër burimore. për aktivitetet ekoturistike dhe edukimin mjedisor. Prandaj, objektivat e këtij aktiviteti pilot u vendosën si më poshtë dhe u hartua një plan aktiviteti.

Për menaxhim më të mirë të parkut në PKDK, 1) promovimi i edukimit mjedisor për përdorimin e arsimit joformal dhe 2) përmirësimi i funksionit të Qendrës së Vizitorëve si qendër burimore për aktivitetet e edukimit mjedisor dhe ekoturizmit.

Më pas u zhvilluan treguesit, rezultatet dhe planet e aktivitetit për të arritur këto qëllime.

3.2 Plani i veprimit

Planet e veprimit janë zhvilluar për veprime specifike bazuar në politikat për aktivitetet e treguara në Matricën e Projektit. Planet e veprimit janë të lidhura me Matricën e Projektit, përkatësisht, dhe janë rezultatet e nevojshme për arritjen e qëllimeve dhe aktivitetet e nevojshme për krijimin e rezultateve. Gjithashtu, produktet e gjeneruara nga aktivitetet do të shërbejnë si bazë për treguesit për të matur arritjen e Matricës së Projektit.

Bazuar në situatën e mëparshme të organizimit dhe zbatimit të aktiviteteve të edukimit mjedisor në PKDK, grupi i punës i inkurajuar nga projekti JICA, diskutoi dhe hartoi një plan veprimi në përputhje me PDM. Grupi i punës i përbërë nga përfaqësues të institucioneve si: AdZM Fier, JICA, Bashkia Divjakë, ZA. Divjakë, biznese lokale, organizata vendore, ekspertë si dhe banorë vendas zhvilloi rreth 15 takime me axhenda të mirëpërcaktuara, nga të cilat pati diskutime dhe sugjerime të ndryshme nga të gjitha grupet e interesit, duke filluar nga përmirësimi i infrastrukturës turistike, pastrimi nga plastika, hartimi i programeve arsimore, festimi i ngjarjeve mjedisore etj. Gjithashtu, pas miratimit nga grupi i punës, u prezantua plani i veprimit në Komitetin e Menaxhimit, nga ku u përfundua në përputhje me strategjinë e këtij komiteti.

3.3 Mbledhja e Grupit Punues dhe Zhvillimi i Takimeve

Menjëherë pas nisjes së projektit “Përmirësimi i Menaxhimit të Bazuar në Ekosistemin në Parkun Kombëtar Divjakë - Karavasta, ekipi i projektit organizoi takimin e grupit të punës, i cili do të punonte ngushtë për edukimin mjedisor dhe ekoturizmin. Grupi i punës i përbëhej nga institucionet e nivele të ndryshme, për shembull AdZM Fier, Bashkia Divjakë, guida lokale, biznese lokale, ekspertë të ndryshëm, ZA Divjake për mësuesit e shkollës “H. Malko”, 9-vjeçari Miza, të cilët u mbledhën dhe diskutuan gjatë për një sërë temash dhe shqetësimet që duheshin adresuar Gjatë zbatimit të projektit, grupi i punës zhvilloi gjithsej 15 takime, nga të cilat finalizoi me sukses disa produkte që do t'i shërbejnë stafit të parkut për vitet në vijim, por edhe administratave të tjera rajonale.

Duke u ndalur tek edukimi mjedisor, grupi i punës diskutoi dhe hartoi një plan veprimi me objektiv promovimin e edukimit mjedisor për një qeverisje më të mirë të parkut. Ky plan në përbërjen e tij përcaktoi një sërë masash dhe paralelisht u realizua një kalendar aktiviteteve dhe ngjarjesh, të cilat u zbatuan në cdo vit.

Tabela 1. Përbërja e Grupit të Punës

Nr	Data	Anëtarët dhe Pjesëmarrësit	Rezultatet dhe produktet
01	24.09.2021	AdZM – Fier	<ul style="list-style-type: none"> • Diskutimi dhe zbatimi i planit të veprimit me aktivitetet dhe masat e përcaktuara për zbatim. • Diskutimi dhe realizimi i planit apo kalendarit të aktiviteteve sipas ndarjes së katër programeve: Junior Ranger, Marrja në pyetje e shkollave, Marrja në pyetje e komunitetit dhe pastrim-gjelbërim. • Përcaktimi i aktiviteteve për katër programet mjedisore. • Diskutim dhe realizim i 13 menuve tematike, me materiale dhe ushtrime të dedikuara. • Diskutimi dhe zbatimi i kodit të sjelljes. • Diskutim dhe realizim i posterave, hartave, broshurave, tabelave informative. • Raportet e aktivitetit dhe procesverbalet e takimit. • Zhvillimi i seminarit kombëtar.
02	17.12.2021	- Drejtor, Specialist Menaxhimi	
03	01.02.2022	Bashkia Divjakë	
04	15.07.2022	- Drejtor, Mësues	
05	20.09.2022	Shkolla 9-vjecare Mizë	
06	06.10.2022	- Drejtor, Mësues	
07	23.11.2022	Ekipi i ekspertëve JICA	
08	18.01.2023	Të tjerët	
09	31.01.2023	- Ekspert i ri i UNDP-së	
10	14.06.2023	- Grupi i OJQ-ve	
11	29.06.2023	- Biznes lokal	
12	12.09.2023	- Udhërrëfyes turistik	
13	24.10.2023		
14	20.11.2023		
15	23.01.2024		

3.4 Ngjarje Tematike të Edukimit Mjedisor

Zhvillimi dhe zbatimi i ngjarjeve mjedisore

Grupi i punës, përmes takimeve dhe diskutimeve, planifikoi zhvillimin e një sërë aktiviteteve të ndara në katër kategori: Junior Ranger, School Awareness, Community Awareness dhe Green and Clean. Aktivitetet ndërthuren me ngjarje të planifikuara në qendrën e vizitorëve, si në shkollat përkatëse, por edhe jashtë në natyrë, duke përfshirë të gjitha grupet e interesit në zonë.

Junior Rangers

Junior Ranger është një nga programet më të vjetra të zbatuara nga stafi i AdZM Fier, i cili synon të aktivizojë të rinjtë e zonës që të jenë aktivë në ruajtjen e natyrës dhe të sigurojnë të ardhmen e faunës së egër në park. Gjithashtu, të rritet ndërgjegjësimi i komunitetit lokal për mbrojtjen e parkut përmes përfshirjes së tyre. Sipas planit të veprimit për këtë kategori u planifikuan rreth 16 aktivitete, të cilat janë të shtrira në harkun kohor njëvjeçar dhe me synim realizimin brenda dhe jashtë.

Gjatë zbatimit të projektit JICA, grupi Junior Rangers organizoi dhe mori pjesë në më shumë se 20 aktivitete të ndërthurura midis sesioneve informuese, pastrimit dhe gjelbërimit. Grupi përfundoi me sukses pastrimin e më shumë se 15,000 m2 dhe mori pjesë në mbjelljen e më shumë se 1,300 fidanëve pishë.

Ndërgjegjësimi i shkollës

Qëllimi i programit të ndërgjegjësimit të shkollave është përfshirja e shkollave brenda Parkut Kombëtar Divjakë-Karavasta dhe informacioni mbi rëndësinë e zonës nëpërmjet realizimit të orëve të hapura mjedisore nga AdZM Fier. Grupi i punës, pasi vlerësoi kuadrin ligjor dhe kurrikulën e orëve të lira, punoi për hartimin e një pakete edukimi mjedisor. Një program me 13 menu tematike, të cilat synojnë të informojnë nxënësit e ciklit fillor (I-V) dhe të ciklit të mesëm të ulët (VI-IX) për faunën dhe florën e parkut dhe ruajtjen e tyre. Gjithashtu, çdo temë përmban materiale të dedikuara në përputhje me konceptet e edukimit mjedisor, me ushtrime brenda dhe jashtë në natyrë.

Gjatë zbatimit të projektit u realizuan me sukses aktivitetet me rreth 20 shkolla të ndryshme në kuadër të Parkut Kombëtar Divjakë-Karavasta. Aktivitetet synonin të festonin ngjarje apo ditë të caktuara, p.sh.: Dita e Habitatit, Java e Ujit etj. Nxënësit gjithashtu patën mundësinë të angazhohen në aksione pastrimi dhe pyllëzimi.

Ndërgjegjësimi i komunitetit

Programi i ndërgjegjësimit të komunitetit synon ndërgjegjësimin e komunitetit lokal nëpërmjet organizimit të eventeve të ndryshme me fokus ruajtjen dhe mbrojtjen e mjedisit natyror. Gjithashtu, ky program synon edhe aktivizimin e qendrës së vizitorëve për sesione informuese mbi vlerat e parkut, por edhe angazhimin e komunitetit në aksione pastrimi dhe gjelbërimi.

Gjatë zbatimit të projektit JICA, në zonë u kryen dy aktivitete me qëllim ndërgjegjësimin e banorëve lokalë nëpërmjet aktiviteteve si informimi, vëzhgimi i shpendëve etj.

Clean and Green

Programi "Clean & Green" synon të forcojë përpjekjet e vazhdueshme të aktiviteteve të mbjelljes dhe pastrimit që janë zbatuar në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta. Në kuadër të planit të veprimit ishte planifikuar që në këto aktivitete pastrimi dhe mbjelljeje të angazhoheshin nxënës të shkollave të Bashkisë Divjakë por jashtë saj. Aktiviteti i mbjelljes u fokusua në vijën bregdetare në zonën e rekreacionit. Ky vend është një zonë ranore e sapoakumuluar me më pak bimësi dhe ka më shumë turistë dhe pushues në krahasim me zonat e tjera.

Gjatë zbatimit të projektit JICA u përfunduan me sukses 17 aktivitete kushtuar pastrimit të vijës bregdetare, Lagunës së Karavastasë, pyllit dhe kanaleve lidhëse, si dhe gjelbërimit të zonës së mbrojtur.

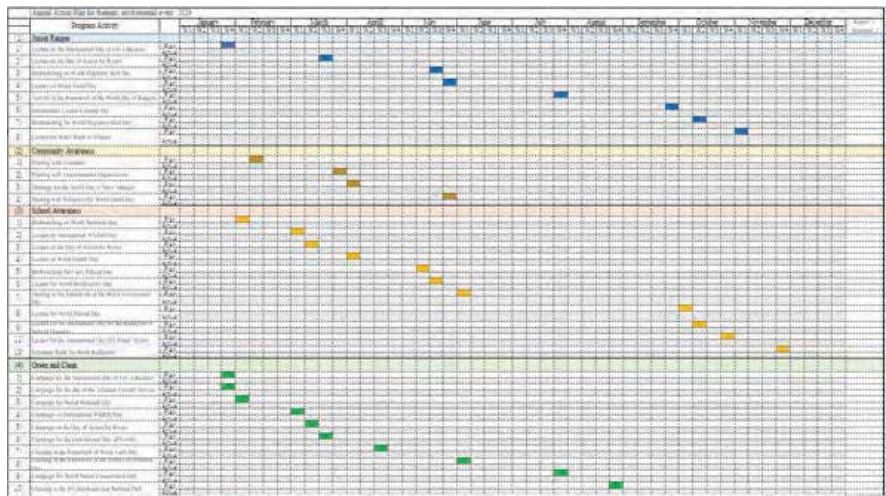

Figura 2: Programi Vjetor i Edukimit Mjedisor për vitin 2024

Finalizimi i planit të veprimit çoi edhe në hartimin e planit vjetor të aktiviteteve, i ndarë në katër kategori kryesore: Junior Ranger , Ndërgjegjësimi i shkollave, Ndërgjegjësimi i komunitetit dhe pastrim-gjelbërim. Plani i aktiviteteve shërben si udhërrëfyes dhe kalendar për zbatimin e aktiviteteve dhe festimin e disa prej ngjarjeve kryesore në park, për shembull 'Dita e Pelikanit', 'Dita e Ligatinave' etj. Gjithsej janë planifikuar rreth 51 aktivitete gjatë gjithë kohës. viti, nga të cilat 16 aktivitete i dedikohen programit Junior Ranger, 13 aktivitete i dedikohen programit të komunikimit me shkollën, 5 aktivitete i dedikohen programit të komunikimit me shkollën dhe 17 aktivitete i dedikohen programit Pastër dhe Gjelbër në komunitet.

Aktivitetet e planifikuara kombinojnë metodat e edukimit mjedisor, të cilat mund të realizohen brenda klasës, në qendrën e vizitorëve, por edhe jashtë në natyrë duke realizuar aktivitete si vëzhgimi i shpendëve, regjistrimi i pelikanit etj. Gjithashtu, programi i ndërgjegjësimit të shkollës është i lidhur me paketa e edukimit mjedisor, e përbërë nga 13 meny tematike, të cilat trajtojnë tema të ndryshme me fokus ruajtjen dhe mbrojtjen e PKDK.

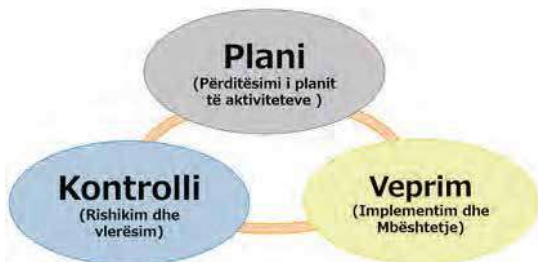
Për secilën nga këto ngjarje, stafi i AdZM përgatiti raportin e aktivitetit që përfshinte qëllimin e ngjarjes dhe kostot që lidhen me zbatimin e tij.

[illegible]

Emoci	
Aktiviteti që po kryhet	
Pyrje	Cfarë mendohet për këtë aktivitet?
Përgjigje	
Pyrje	Cfarë mëson nga ky aktivitet?
Përgjigje	
Pyrje	Cfarë lloj aktivitetesh du të bëheshin në eventin e radhës.
Përgjigje	
Si u ndjejt gjat? Aktiviteti. Zgjidhni një Emoj.	
    	
    	

Duke krijuar një cikël PDCA planifikimi, zbatimi, kontrolli dhe përmirësimi për këtë ngjarje, ne kemi sistemuar aktivitetet e edukimit mjedisor në DKNP. Duke filluar nga seksioni vijues, do të prezantohen iniciativa specifike për secilin aktivitet.

17

3.4.1 Junior Rangers

Junior Rangers është një nga programet model dhe të suksesshëm, ku një grup të rinjsh nga zona marrin pjesë në realizimin e aksioneve për rinovimin dhe mbrojtjen e PKDK-së. Ky program filloi të zbatohet nga Administrata e Zonave të Mbrojtura të Qarkut Fier në Parkun Kombëtar Divjakë - Karavasta në vitin 2018 me mbështetjen e Projektit Natyral dhe nga viti 2021 u mbështet nga JICA. Ky program zbatohet me nxënës të shkollave të Bashkisë Divjak me qëllim që të rinjtë të marrin një rol në ruajtjen e natyrës dhe sigurimin e së ardhmes së të gjitha gjallesave, gjithashtu, të rritet ndërgjegjësimi i komunitetit lokal për mbrojtjen e parkut përmes përfshirjes së tyre.

Projekti krijoi dhe shpërndau uniforma për t'i bërë ata më të interesuar në menaxhimin e parkut kombëtar dhe më të vetëdijshëm për rolin e tyre si pjesë e menaxhimit të atij parku. Duke i veshur ato projekti ishte në gjendje të paraqiste imazhin e tij si edukim mjedisor i kryer nga parku kombëtar nga jashtë dhe shërbeu si një billboard. Ne punuam gjithashtu për të siguruar që aktivitetet e tyre të njiheshin mirë në komunitet duke krijuar postera për ta bërë më të lehtë anëtarësimin e pjesëmarrësve të rinj.

Ritja e motivimit përmes shpërndarjes së uniformave

Stafi i AdZM në një leksion dhe së bashku mbi rëndësinë e menaxhimit të parkut

Figura 7 : Foto nga Aktivitetet e Edukimit Mjedisor

Tabla 2. Përmbledhje e Aktiviteteve – Programi i Junior Rang

Nr.	Data	Aktiviteti
1	18.08.2021	Administrata e Zonave të Mbrojtura Fier së bashku me Grupin Junior Ranger organizuan një aktivitet me qëllim monitorimin dhe ruajtjen e llojeve të mbrojtura të breshkave të detit. Konkretisht, në monitorimin e breshkave të detit dhe pastrimin e ishullit të tyre në plazhin e Divjakës.
2	30.08.2021	Administrata e Zonave të Mbrojtura të Parkut Fier, nxënës të shkollave lokale nga zona e Divjakës, ekipi i Junior Rangers dhe vullnetarë nga Tirana finalizuan me sukses një aktivitet pastrimi në zonën e Parkut Kombëtar Divjakë-Karavasta. Falë këtij aktiviteti, një sipërfaqe prej 10,000 m ² u pastrua nga qeset plastike, shishet, kanaçet, gomat dhe mbetjet e tjera, të cilat u grumbulluan dhe u transportuan në venddepozitimin e mbetjeve. Në këtë aktivitet morën pjesë rreth 30 persona, të cilët pastruan intensivisht zonat pranë dailaneve dhe kanaleve kulluese lidhëse të lagunës së Karavastasë.
3	02.09.2021	Grupi Junior Rangers i Parkut Kombëtar Divjakë-Karavasta së bashku me grupin vullnetar të të rinjve "Ambientalistët e vegjël" zhvilluan disa aktivitete sensibilizuese mjedisore pranë Qendrës së Vizitorëve dhe një pastrim në zonën e plazhit të Divjakës. 6 vullnetarët kryen aktivitetin e pastrimit në zonën e plazhit, pjesë e PKDK.
4	18.09.2021	Në kuadër të "Ditës Ndërkombëtare të Pastrimit të Plazhit", AdZM Fier në bashkëpunim me Junior Rangers organizuan një aktivitet sensibilizues në ambientet e qendrës së vizitorëve dhe më pas u zbatua një aktivitet pastrimi plazhi. Rreth 15 studentë të angazhuar fokusuan aktivitetin në një nga zonat më të populluara, edhe për shkak të ndotjes, zona e plazhit.
5	25.09.2021	Në kuadër të "Ditës Botërore të Lumenjve", u zhvillua një aktivitet sensibilizues në bashkëpunim me Junior Ranger. Grupi Ranger, me rreth 8 nxënës, bëri një ekspeditë edukative me biçikletë nga qendra e vizitorëve në ishullin Kulari. Gjatë ekspeditës grupi pati mundësinë të shikonte peizazhin e parkut, lumenjtë dhe të mësonte më shumë për këto ekosisteme.
6	02.10.2021	AdZM në bashkëpunim me Junior Ranger, në kuadër të nismës EuroBirdatch, realizuan një ekspeditë pyetëse me qëllim monitorimin dhe identifikimin e shpendëve shtegtarë në parkun Divjakë-Karavasta. Grupi i përbërë nga rreth 8 persona pati mundësinë të shikonte dhe identifikonte disa nga speciet kryesore të shpendëve në zonë.
7	05.11.2021	Në kuadër të ditës për aksionin klimatik, AdZM Fier në bashkëpunim me Junior Rangers organizojnë një aktivitet sensibilizues në ambientet e qendrave të vizitorëve dhe më pas u zbatua një aktivitet i plazhit.
8	12.11.2021	Në kuadër të Javës Shqiptare të Ujit, AdZM Fier, së bashku me Junior Rangers dhe shkollën "Mihal Nako", organizojnë disa aktivitete me qëllim promovimin e rëndësisë së ujit, si dhe organizimin e aktiviteteve të ndryshme në zonat pranë parkut. . Mes tire është edhe kanali i parë që lidh Karavastanën me Godullën.
9	04.12.2021	AdZM Fier realizoi një vizitë studimore në stacionin ornitologjik në Orikum, ku me aktivitetet e saj AOS dhe më parë JICA mësuan më shumë rreth identifikimit të shpendëve, kumbimit të tyre.
10	08.12.2021	AdZM Fier në kuadër të fushatave "Green and Clean", zbatuar nga projekti JICA në PKDK, realizoi një aktivitet të pastrimit në plazhin e parkut dhe së bashku më shumë pjesë në mjeljen e rreth 250 fidanëve të butë të pishës. Staf i parkut bëri një raport mbi vlerat e parkut dhe rëndësinë e mbrojtjes së tij dhe mbrojtjes së pastër të zonës.
11	02.02.2022	Në kuadër të Ditës Botërore të Ligatinave, AdZM me ekspertë të ndryshëm realizoi një aktivitet pyetës me nxënësit e shkollës "Hysen Malko" për të kujtuar dhe ritheksuar rëndësinë e ligatinave dhe veçanërisht të PKDK-së. Përveç prezantimeve në qendrën e vizitorëve, aktivitetet e mbarështimit të shpendëve dhe ndërtimi i shtëpive të shpendëve.
12	08.04.2022	AdZM Fier së bashku me Junior Ranger zhvilluan një orë mjedisore në kuadër të ditës kombëtare të ujit. Nxënësit u njohën me konceptet bazë të rezervave dhe menaxhimit të ujit.
13	18.04.2022	Në kuadër të ditës botërore të shpendëve shtegtarë, AdZM Fier në bashkëpunim me organizatën CELIM zhvilluan një event kushtuar turizmit të vëzhgimit të shpendëve dhe potencialit që ofron Shqipëria në këtë fushë. I gjithë grupi pati mundësinë të shikonte dhjetëra zogj të ndryshëm, mahnitës të parkut, mes tyre pelikanë, flamingo etj.

3.4.1 Programi i ndërgjegjësimit të shkollës

Programi i ndërgjegjësimit të shkollës synon përfshirjen gjithëpërfshirëse të shkollave brenda Parkut Kombëtar Divjakë-Karavasta dhe informacion mbi rëndësinë e zonës nëpërmjet realizimit të orëve të hapura mjedisore nga AdZM Fier. Gjatë zbatimit të projektit, krahas takimeve me grupet e punës, janë planifikuar dhe realizuar aktivitete të ndryshme me përfshirjen e shkollave të zonës dhe realizimin e aktiviteteve të ndryshme për evente apo organizime që festojnë ditë simbolike si Dita e Habitatit. Java e ujit etj. Aktivitetet, në formën e leksioneve të hapura informative, u zhvilluan në qendrën e vizitorëve si dhe në klasat e shkollave të zonës, si më poshtë.

Titulli: Dita Botërore e Habitatit

Përmbajtja: Sesion informues mbi rëndësinë e habitatit për faunën dhe florën. Reflektim mbi gjendjen e qyteteve tona, habitatin ku jetojmë dhe të drejtën themelore të secilit për strehim adekuat. Në këtë ditë duhet theksuar përgjegjësia kolektive për të ardhmen dhe ruajtjen e habitatit. Habitatit është i rëndësishëm sepse plotëson të gjitha kushtet mjedisore që i nevojiten një organizmi për të mbijetuar. Për një specie faune, habitatit është thelbësor pasi i nevojitet për të gjetur dhe mbledhur ushqim, për të zgjedhur një partner dhe për të riprodhuar me sukses. Për një bimë, një habitat i mirë duhet të sigurojë kombinimin e duhur të dritës, ajrit, ujit dhe tokës.

Qëllimi: Rritja e ndërgjegjësimit për rëndësinë dhe ruajtjen e habitatit natyror për brezat e ardhshëm.

Leksion në shkollë nga stafi i AdZM Fier

Figura 8 : Foto nga Aktivitetet e Edukimit Mjedisor

Titulli: Dita Ndërkombëtare për Reduktimin e Rrezikut të Fatkeqësive Natyrore

Përmbajtja: Sesion informues për Ditën Ndërkombëtare për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë Natyrore. Dita Ndërkombëtare për Reduktimin e Rrezikut nga Fatkeqësitë Natyrore, e caktuar çdo 13 tetor, është një mundësi për të njohur progresin që po bëhet në zvogëlimin e rrezikut nga fatkeqësitë natyrore dhe humbjen e jetës, mjeteve të jetesës dhe shëndetit, si dhe për t'u përgatitur dhe përshtatur ndaj rreziqeve. fatkeqësive dhe goditjeve në sektorë të ndryshëm zhvillimi.

Qëllimi: Rritja e ndërgjegjësimit për rrezikun e fatkeqësive natyrore dhe nevojën për të parandaluar dhe mënyrat më të përshtatshme për të menaxhuar.

Leksion duke shfrytëzuar na tyrën brenda PKDK

Figura 9 : Foto nga Aktivitetet e Edukimit Mjedisor

Titulli: Java Kombëtare e Ujit

Përmbajtja: Java e parë e nëntorit

Qëllimi: Java e parë e nëntorit njihet zyrtarisht në vend si Java Kombëtare e Ujit, me vendim të Këshillit të Ministrave të datës 10 shtator 2008. Ky aktivitet synon të përcjellë mesazhin se duhet të kursejmë ujin për të vazhduar aktivitetet tona të përditshme. , për të rritur ushqimin që hamë dhe për të ruajtur habitatet natyrore. Kursimi i ujit gjithashtu redukton punën e mirëmbajtjes, kursen para dhe energji. Krahas sesionit informues për rëndësinë e ujit, nxënësit zhvilluan aksione pastrimi rreth kanaleve lidhëse të lagunës për të pastruar zonën por edhe për të transmetuar mesazhin për ruajtjen e habitatit.

Qëllimi: Ky aktivitet synon të promovojë çështjet që lidhen me sektorin e ujit, si një sektor gjithnjë e më i rëndësishëm për zhvillimet në vend.

Titulli: Veprimi Clean-green

Përmbajtja: Ndotja e mjedisit është bërë një nga problemet më të mëdha të kohës sonë. Shishe plastike, qese plastike, mbeturina elektronike - të gjitha këto forma mbeturinash bëhen një barrë e padukshme që qëndron mbi supet e planetit tonë. Ato ndotin burimet e ujit, substancat toksike hyjnë në tokë dhe ajri bëhet gjithnjë e më pak i pastër. Nga kjo nuk vuan vetëm natyra, por edhe njerëzit si pjesë përbërëse e kësaj natyre. Sot, më shumë se kurrë, është e rëndësishme të kujtojmë se planeti ynë është një shtëpi e përbashkët për të gjitha gjallesat dhe ne të gjithë kemi përgjegjësi për të ruajtur burimet dhe bukurinë e tij. Krahas seancës informuese, nxënësit e shkollave brenda parkut kombëtar kryen aksione pastrimi nga plastika e hedhur në park.

Qëllimi: Ky event synon të promovojë dhe ruajë mjedisin si dhe të kryejë aksione pastrimi për një mjedis më të pastër.

3.4.3 Ndërgjegjësimi i komunitetit

Angazhimi i komunitetit ka qenë gjithashtu në qendër të projektit JICA, duke planifikuar ngjarje për të angazhuar grupe të ndryshme interesi në zonë si peshkatarë, guida lokale, fermerë, restorante, etj. Aktivitetet e planifikuara në këtë program synojnë të rrisin ndërgjegjësimin e popullata vendase për rëndësinë dhe vlerat e parkut si dhe angazhimin e tyre për ruajtjen e tij. Në kuadër të këtij programi u zhvilluan disa sesione informuese në formën e leksioneve të hapura në disa shkolla të vendit, si dhe u kryen disa aksione pyllëzimi.

Kjo ngjarje përfshiu komunitetet lokale që ishin gjithashtu të lidhura me komponentë të tjerë të projektit, të tilla si aktivitetet për promovimin e bujqësisë së qëndrueshme dhe peshkimit të qëndrueshëm.

Edukimi mjedisor duke përdorur tokën bujqësore pilot për të promovuar bujqësinë me pak pesticide

Eko-çantat e krijuara nga projekti për reduktimin e qeseve plastike iu shpërndanë komunitetit

Figura 10 : Foto nga Aktivitetet e Edukimit Mjedisor

3.4.4 Clean and Green

Programi Clean and Green synon të forcojë përpjekjet e vazhdueshme të aktiviteteve të mbjelljes dhe pastrimit që janë zbatuar në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta. Në këto aktivitete pastrimi dhe mbjelljeje janë angazhuar nxënës të shkollave të Bashkisë Divjakë, por edhe nga e gjithë Shqipëria, komuniteti lokal dhe institucione të ndryshme. Aktiviteti i mbjelljes është i fokusuar në vijën bregdetare në zonën rekreative të parkut, në periudhën e mbjelljes së pemëve - dhjetor, janar, shkurt. Zona e caktuar për mbjellje është një zonë ranore e sapoakumuluar me më pak bimësi dhe ka më shumë turistë dhe pushues në krahasim me zonat e tjera..

Gjatë zbatimit të projektit u zhvilluan 17 aktivitete me qëllim pyllëzimin dhe pastrimin e PKDK nga ndotje të ndryshme, kryesisht plastika, kanaçe, etj..

Banorët vendas, studentët, OJQ -të dhe Junior Rangers do të përfshihen për të mbjellë pemë së bashku me aktivitetet e pastrimit në park.

Figura 11 : Foto nga Aktivitetet e Edukimit Mjedisor

3.5 Menutë Tematike për Programin e Edukimit Mjedisor për Kurrikulën Arsimore

Programet e edukimit mjedisor të propozuara nga parku kombëtar

Edukimi mjedisor është i rëndësishëm pasi luan një rol thelbësor në adresimin e sfidave globale mjedisore, si dhe në nxitjen e një të ardhmeje të qëndrueshme. Kalimi nga arsimi formal në arsimin informal shënon një ndryshim kyç në fushën e ruajtjes së natyrës. Ky transformim sjell me vete një mori ndikimesh në komunitetet lokale brenda dhe brezat e ardhshëm. Edukimi mjedisor jo-formal ka potencialin për të riformuar perspektivat, për të fuqizuar komunitetet dhe për të nxitur një lidhje më të thellë me natyrën.

Administrata Rajonale e Parkut Divjakë-Karavasta zbatoi një format të edukimit informal në mënyrë sporadike dhe joformalizuar, gjë që vështirëson afrimin dhe marrjen në pyetje të studentëve dhe popullsisë vendase për vlerat e larta të biodiversitetit të zonës.

Në kuadër të projektit JICA, Administrata Rajonale e Zonave të Mbrojtura Fier së bashku me ekspertë të JICA hartuan një plan konkret për zbatimin e programeve arsimore në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta. Pas vlerësimit të kuadrit ligjor në lidhje me përputhshmërinë dhe shtrirjen e integritetit të programit mjedisor në kurrikulë, grupi i punës, i përbërë nga përfaqësues të institucioneve arsimore dhe ekspertë të ndryshëm, vlerësoi dhe punoi për hartimin fillestar të një plani veprimi si dhe një plan veprimi të përshtatshëm. Program për edukimin mjedisor në parkun kombëtar. Programi i edukimit mjedisor përbëhet nga 13 tema mjedisore, duke trajtuar aspekte të rëndësishme për mbrojtjen dhe ruajtjen e mjedisit, por edhe duke marrë masa konkrete për rimëkëmbjen e natyrës. Zbatimi i programeve mjedisore përmes formave të edukimit joformal sugjerohet të zbatohet dhe të integrohet si pjesë e kurrikulës me zgjedhje.

Metodologjia dhe struktura

Bazuar në kurrikulën e mësimdhënies publike që zbatohet në sistemin arsimor të Republikës së Shqipërisë, projekti JICA, në bashkëpunim me grupet e interesit, punoi dhe adaptoi një plan veprimi për zbatimin e edukimit mjedisor, hartimin e aktiviteteve dhe filloi zbatimin e tyre. , në shkollat e zonës me qëllim rritjen e ndërgjegjësimit për rëndësinë dhe ruajtjen e zonës.

Pas diskutimeve dhe takimeve të herëpashershme, grupi i punës përgatiti një program edukimi mjedisor për shkollat e zonës, ku u identifikuan dhe përzgjedhën 13 menu/tema mjedisore, të cilat trajtojnë aspektet kryesore të rritjes së ndërgjegjësimit, promovimit, ruajtjes dhe mbrojtjes së mjedisit në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta.

Çdo temë e përzgjedhur mjedisore fillon me informacion të përgjithshëm, vazhdon me një plan të detajuar mësimor dhe më pas përfundon me ushtrimet përkatëse për grupmoshën 7-17 vjeç. Fletët e punës mund të merren dhe të printohen lehtësisht nga manuali dhe t'u shpërndahen studentëve. Ndërkohë, në fund të manualit ka materiale përgatitore për të ndihmuar zbatimin e aktiviteteve mjedisore. Të gjitha aktivitetet u krijuan bazuar në përvojën aktuale, burimet financiare si dhe gjetjen e mundësive për t'u integruar me kurrikulën aktuale arsimore.

Detajet e secilës temë dhe shembuj të materialeve mësimore që mund të përdoren jepen në Shtojcën I: Menutë Tematike.

Table 6. List of Thematic Menus:

Tema 1	Flora në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta
Tema 2	Lumenjtë
Tema 3	Pelikani Kaçurrel
Tema 4	Zogjtë
Tema 5	Mbrojtja e mjedisit të parkut
Tema 6	Mbetjet urbane dhe riciklimi
Tema 7	Uji
Tema 8	Ligatinat
Tema 9	Ndryshimi i klimës
Tema 10	Mbrojtja e parkut nga zjarret
Tema 11	Pylltaria
Tema 12	Peshkimi
Tema 13	Breshkat e detit

3.6 Mësimet e nxjerra dhe Sfidat

Sa më sipër janë rezultatet kryesore të aktiviteteve pilot të edukimit mjedisor në projektin JICA.

Këto rezultate do të rrisin praninë e PKDK në edukimin mjedisor në të ardhmen, veçanërisht për menaxherët e parkut kombëtar që të synojnë në mënyrë proaktive banorët dhe studentët vendas të cilët do të udhëheqin gjeneratën e ardhshme me qëllim të menaxhimit të qëndrueshëm të parkut, në vend të mënyrës se si është kryer edukimi mjedisor në e kaluara, e cila thjesht po ofron mundësi arsimore si arsim informal.

Mësimet e nxjerra dhe sfidat që duhen adresuar përmes këtyre aktiviteteve janë përshkruar më poshtë.

3.6.1 Mësimet e nxjerra

(1) Rritja e bashkëpunimit me zyrën arsimore dhe institucionet e tjera përkatëse

Formimi i Grupit të Punës dhe takimet e vazhdueshme të tij ishin faktorë të rëndësishëm që u mundësuan aktorëve të shumtë të përfshirë në edukimin mjedisor të punonin së bashku nën një politikë të qëndrueshme gjatë gjithë periudhës së projektit. Në veçanti, përfshirja e mësuesve të shkollave dhe zyrtarëve të arsimit të qytetit, përveç zyrtarëve të menaxhimit të parkut, shërbeu si një urë e fortë ndërmjet menaxhimit të parkut dhe zyrtarëve të arsimit, në mënyrë që të zgjerohej nga arsimi informal në atë joformal.

Asnjë marrëdhënie zyrtare nuk ishte krijuar para fillimit të projektit. Nëpërmjet aktiviteteve të projektit dhe formimit të grupeve të punës, u vendosën marrëdhënie zyrtare, duke çuar në zbatimin e edukimit sistematik mjedisor.

(2) Identifikimi i karakteristikave të vlerës dhe nevojave arsimore në PKDK bazuar në zbatimin sistematik të ngjarjeve të edukimit mjedisor

Sa i përket ngjarjeve mjedisore, AdZM Fier ishte fokusuar vetëm në disa aktivitete, si p.sh., pastrim-gjelbërim, leksione mjedisore, aktivitete komunitare, të gjitha këto sporadike dhe të pastrukturuara. Me zbatimin e projektit, grupi i punës u fokusua dhe punoi në hartimin e programeve të edukimit mjedisor, të ndara në katër kategori, të cilat u zhvilluan në një cikël planifikimi, zbatimi dhe raportimi.

- 1- Programi i Junior Ranger
- 2- Programi i edukimit mjedisor në shkollë
- 3- Programi ndërgjegjësimit të komunitetit
- 4- Programi Clean and Green

Sistematizimi dhe zbatimi i vazhdueshëm i ngjarjeve të edukimit mjedisor i lejoi PKDK-së të përcaktojë kapacitetin për edukim mjedisor në PKDK, dinamikën e natyrës dhe karakteristikat mjedisore gjatë gjithë vitit në PKDK, si dhe vlerësimin dhe nevojat e pjesëmarrësve në ngjarjet e edukimit mjedisor.

Si rezultat, u hartua programi i edukimit mjedisor për shkollat e zonës me 13 menu, të cilat janë të pajisura me plane mësimore dhe materiale të tjera didaktike. Këto plane mësimore mund të përdoren në orët e lira, sipas sistemit të kurrikulës falas të sistemit arsimor. Aktivitetet ndërthuren brenda, jashtë duke përdorur ose klasat ose qendrën e vizitorëve të parkut.

3.6.2 Sfidat

(1) Vazhdimi i punës nga arsimi informal në arsimin joformal

Përpara fillimit të projektit AKZM-JICA, AdZM Fier zhvilloi sesione edukimi mjedisor por në mënyrë sporadike, pasive dhe të pa programuar. Nga një edukim informal spontan, edukimi mjedisor u vendos si prioritet dhe u shndërrua në një edukim sistematik programe edukative mjedisore dhe aktivitete sistematike mjedisore që do të zbatoheshin..

Është e nevojshme që AdZM të zbatojë në mënyrë proaktive arsimin joformal në mënyrë të vazhdueshme, duke shfrytëzuar menunë e programit, manualët dhe materialet mësimore të zhvilluara. Për të vazhduar këtë, është e rëndësishme të mbledhen grupe pune në mënyrë të vazhdueshme për të formuluar një plan veprimi, për të ruajtur marrëdhëniet me zyrtarët e shkollës. Dhe duhet të mbështetet në mënyrë adekuate në prefektura dhe bashkitë.

(2) Burime të qëndrueshme financiare

Në kuadër të zbatimit të planit të veprimit dhe aktiviteteve të edukimit mjedisor, kërkohen edhe burime financiare, për transportin apo prodhimin e materialeve didaktike. Projekti JICA i ka mbështetur financiarisht këto aktivitete, por ka nevojë për sigurimin e burimeve të qëndrueshme financiare që do të lehtësonin zbatimin e programeve mjedisore. Prandaj rekomandohet që si AKZM, por edhe Zyra Arsimore Vendore Divjakë të parashikojnë burime financiare, kryesisht për sigurimin e transportit të nxënësve pranë qendrës së vizitorëve për zhvillimin e aktiviteteve të edukimit mjedisor.

4. Rekomandime mbi Zbatueshmërinë e Manualit

Manuali i zbatimit të programit të edukimit mjedisor në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta do të shërbejë si udhërrëfyes në të ardhmen për zbatimin e planit arsimor nëpërmjet ngjarjeve të përcaktuara mjedisore si dhe aktiviteteve të edukimit mjedisor në PKDK nga stafi i AdZM Fier si dhe institucionet e tjera.

Pas finalizimit, manuali do t'u shpërndahet të gjitha grupeve të interesit të përfshirë dhe institucioneve përkatëse, konkretisht: Ministrisë së Turizmit dhe Mjedisit nëpërmjet AKZM dhe AdZM përkatëse, Ministrisë së Arsimit dhe Sportit përmes ZA Divjake, si dhe organizatave joftimprurëse që zbatojnë aktivitete në zonë. Rekomandohet nënshkrimi i një memorandum bashkëpunimi për rritjen e bashkëpunimit ndërmjet institucioneve, zbatimin e manualit, bashkëngjitjen e programit të edukimit mjedisor në kurrikulën përkatëse të arsimit fillor dhe të mesëm të ulët. Gjithashtu, rekomandohet që në fillim të çdo viti të mbahen takime me grupet e interesit për të prezantuar manualin dhe për t'i bashkangjitur aktivitetet e tij planeve vjetore përkatëse.

• Aspekti ligjor

Rekomandohet që ky manual të pranohet dhe zbatohet nga AdZM Fier si dhe nga zyra lokale arsimore Divjake dhe jo vetëm. Formalizimi i marrëdhënieve përmes memorandumëve të bashkëpunimit për përmirësimin e mëtejshëm të cilësisë dhe vendosjen e materialit si pjesë e kurrikulës mësimore. Gjithashtu, rekomandohet që mësuesit e shkollave lokale të qarkut të Fierit ta shohin me interes dhe ta integrojnë dhe ta bëjnë pjesë të planeve mësimore, që në fillim të vitit shkollor, duke siguruar financat e duhura për zbatimin e tij.

- **Aspekti institucional**

Rekomandohet zgjerimi i aplikimit të qasjes së edukimit mjedisor joformal edhe në rajone të tjera të vendit. Konkretisht, rekomandohet që ky material, nëpërmjet AKZM-së, të shpërndahet edhe në administratat e tjera rajonale, për të ndihmuar zbatimin e edukimit mjedisor në vend. Manuali i arsimit fillor trajton tema të ndryshme mjedisore, të përbërë nga plane mësimore dhe aktivitete që mund të zbatohen lehtësisht nga mësuesit por edhe nga stafi administrativ rajonal i Shqipërisë.

- **Aspekti Financiar**

Me zbatimin e aktiviteteve të edukimit mjedisor rekomandohet aplikimi dhe sigurimi i burimeve financiare të qëndrueshme. Sigurimi ose planifikimi i burimeve financiare në fillim të vitit ose në fillim të vitit shkollor do të sigurojë zbatueshmërinë e tij, veçanërisht për materialet didaktike por edhe transportin.

- **Kapaciteti**

Rekomandohet përmirësimi i mëtejshëm i materialit dhe realizimi i trajnimeve të ndryshme, si në fushën e edukimit mjedisor ashtu edhe më gjerë. Krahas rritjes së vazhdueshme të kapaciteteve të AdZM si dhe mësuesve të shkollave vendase, rekomandohet edhe trajnimi në nivel të Drejtorive Arsimore Rajonale.

- **Bashkëpunimi me OJQ-të**

Rekomandohet bashkëpunim i mëtejshëm dhe proaktiv me organizatat lokale dhe kombëtare për të ndihmuar në promovimin e edukimit mjedisor, por edhe për zbatimin e aktiviteteve të përcaktuara në planin e veprimit.

- **Vlerësimi Vjetor**

Rekomandohet një vlerësim në fund të çdo viti, për të vlerësuar manualin në përgjithësi, zbatueshmërinë e programeve të edukimit mjedisor si dhe për të identifikuar pikat kryesore për përmirësime të mëtejshme.

Annex I

TEMATIKA 1 - FLORA E PARKUT KOMBËTAR DIVJAKË-KARAVASTA

1.1 Informacion I pergjithshem dhe plani mesimor

Një ekosistem është një rrjet kompleks, i ndërlidhur që përfshin të dy elementët, d.m.th., biotik dhe abiotik. Një komponent biotik përfshin të gjithë organizmat e gjallë si mikroorganizmat, bimët dhe kafshët. Komponentët abiotikë, nga ana tjetër, përfshijnë entitete jo të gjalla që janë jetike për mbijetesën e jetës; Këtu përfshihen toka, uji, klima, etj. Ndër të gjithë elementët biotikë, flora dhe fauna janë më magjepsësit. Flora dhe fauna janë pjesë e rëndësishme e ekzistencës njerëzore.

Nga oksigjeni që thithim deri te dioksidi i karbonit që nxjerrim jashtë, këto specie kanë një ekzistencë thelbësore. Ndihmon në funksionimin e duhur të aktiviteteve të frymëmarrjes dhe jo vetëm.

Flora në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta ka një larmishmëri të madhe. Bimësia pioniere e dunave ranore dalëngadalë ia lë vendin pyjeve me pisha mesdhetare të mbizotëruara nga pisha e egër dhe pisha e butë. Pas dunave, shtrihet pylli me pisha mesdhetare, nga të paktët pyje të këtij lloji në gjendje natyrore në Shqipëri. Në DKNP gjëjmë pyll të pastër vetëm me pishë të egër (*Pinus halepensis*) apo të përziera me lloje të tjera si: pisha e butë (*Pinus pinea*) vidhi (*Ulmus minor*), rrënja (*Quercus robur*), frashëri (*Fraxinus angustifolius*), plepi i bardhe (*Populus alba*), verriu (*Alnus glutinosa*) dhe shkoza e zezë (*Carpinus orientalis*) etj.

Komuniteti i shkurreve është mjaft i zhvilluar në DKNP. Në zonat e prekura nga era e detit, lloji kryesor është dëllinja kokërrmadhe (*Juniperus oxycedrus subsp. macrocarpa*). Më thellë, në zonat e hijezuara dominon mersina (*Myrtus communis*), e cila zëvendëson dëllinjën. Nëpër çeltira, ku drita hyn me thellë, nënpylli është më i dendur me një sërë shkurresh si: shqopa (*Erica manipuliflora*) etj.

Vec kësaj, ekosistemi i Parkut Kombëtar Divjakë-Karavasta ka një vlerë të shtuar për disa prej llojeve të bimëve endemike si: (*Galatella albanica*). *paparistoi*, dhe *Orchis albani-ca*. Në zonën e Divjakë-Karavastasë gjendet edhe *Hydrocotyle vulgaris*, si dhe *Adiantum capillus-veneris*, dhe lloje fiernash si *Dryopteris filix-mas*.

FLORA

Parku Kombëtar Divjake - Karavasta

Parku është themeluar më 1999 dhe zëvendësoi Parkun Kombëtar Divjake të Divjakës me sipërfaqe 1200 ha.

Parku Kombëtar Divjake - Karavasta ka një sipërfaqe prej 22,230 ha me Vendim të Këshillit të Ministrave në vitin 2007.

Zona: RAPSAR, BIA, KBA, Kandidati EMERALD

Habitatet me rendesi

Laguna, më e madhja në Shqipëri (6200 ha)
Pylli Kombëtar me pishë Q250 ha)
Pishat Rinas
Zona Indivizionale
Lumi Shkumbin dhe Jemun

Zonimi PKDK

Zona	Sipërfaqja (ha)
1. Zona e Pishave	1,200
2. Zona e Bujqësisë	6,670
3. Zona e Paqesë	8,800
4. Zona e Qytetit	880

Llojet me rendesi

25 lloje kryesore të florës autohtone
Shishta e detit, llojet e luleve, llojet e fletëve, llojet e gjatë, gjatë me ujë
Shishta e luleve, llojet e luleve, llojet e fletëve, llojet e gjatë, gjatë me ujë
25 lloje gjatë
Lundëza, llojet e fletëve, llojet e luleve, llojet e fletëve, llojet e gjatë, gjatë me ujë
Lundëza, llojet e fletëve, llojet e luleve, llojet e fletëve, llojet e gjatë, gjatë me ujë

Cfare eshte flora?

Flora është e gjithë jeta e bimëve e pranishme në një rajon ose kohë të caktuar, në një mjedist natyror.

Bimët janë qenqer të gjallë. Ata përbëhen nga qeliza. Ata kanë rrëzë për ujë, ujë, tëkë dhe rrëzë të diellit për të jetuar. Ata nuk mund të lëvizin nga një vend në tjetër, por gjatë jetës së tyre lëvizin për të kapur diellin dhe rrëzë të tyre lëvizin për të marrë ujë. Fytyrë e tyre mund të lëvizin nga kufijtë e tyre të fytës nga ora.

Rendesia

Flora është thesori për civilizimin njerëzor. Na siguron ushqim, veshmbardhje, shërbime, lloje të paza, lloje të Ushqimit i përditshëm që kemi një nga bimët.

Llojet e bimeve

Struktura

Karrelli

pjesa e sipërme e bimës.

Strukturë mbajtëse
Transporton lëngje ndërmjet gjimës
kapin rrezat e diellit dhe bëni ushqim me fotosintezë

Rrëzajt

pjesa e poshtme, e cila rritet në nëntokë

- Thllafja e ujit dhe mineraleve
- Ankorimi dhe mbështetja e bimës
- Ruajtja e ushqimit

Flora ne Divjake-Karavasta

Mbi 500 lloje bimësh

Il lloje të rëndësishme për konservim:

Zambaku i debit, dellenja kokërmadhe e kuqe, dellenja
phoenica, asteri shqiptar, shlogu i zi, amofile e
ranishteve, elim i mbushur, julebasani, carusho
bregdetare, rigoni dhe sherrskulli.

Bimesia tek Dunat Ranore

Dunat formohen si rezultat i veprimit të erës që shtyn rërin larg bregut. Rëra
ndalet nga bimët pioniere.

Gjethet pengojnë kalorizmat e rënës që i fryn era.

Bimësia pioniere e dunave ranore dallohet nga lë vendin pyjeve me pisha
mesdhetare.

Llojet e bimeve ne DKNP

Pyje

Pisha e butë, vidhi,
rrenja, frashëri, plepi i
bardhe, verriu dhe
shkaza e zeze

Shkurre

Dellenja kokërmadhe,
mersina, shqopa etj.

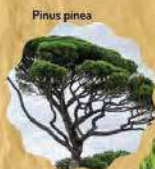
Endemike

Aster albanicus subsp.
papatistoi, Orchis
albanica, Hydrocotyle
vulgaris, si dhe Adiantum
capillus-veneris etj

Pinus pinea

Quercus robur

Ulmus minor

Ulmus minor

Aster albanicus

Orchis albanica

Orchis albanica

Aster albanicus

Juniperus oxycedrus
subsp. macrocarpa

Myrtus communis

Pinus halepensis

Pinus pinea

Kercenimet

Shumë bimë janë në rrezik të zhdukjes, si pasojë e:

- Zjarri
- Ajri i ndotur ose industria
- Tjetërimi i habitatit
- Prezja e paligjshme
- Ndryshimet klimatike

Feleminderit

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Flora e Parkut Kombëtar Divjakë-Karavasta
Kohëzgjatja	3-4 Orë
Qëllimi	<p>Nxënësit njihen me</p> <ul style="list-style-type: none"> • larmishmeria dhe rëndësia e bimëve në park • identifikimin dhe klasifikimin e bimëve • habitatet e ndryshme natyrore dhe mënyrën e bashkëjetesës së tyre me faunën përreth. • mënyrat e mbrojtjes së florës nga kërcënues të ndryshëm. • ndërtimin e sturukturës së një bime • bimët e vecanta që rriten në parkun kombëtar Divjakë Karavasta. • Kërcënimet dhe mënyrat e ruatjes
Numri i Nxënësve	15-20 nxënës
Numri i Mësuesve	2-3 mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	<ul style="list-style-type: none"> • Për realizimin e këtij aktiviteti nxënësit fillimisht do të marrin një prezantim në qendrën e vizitorëve për llojet e ndryshme të bimëve të gjendura në park. • Vëzhgimi I bimëve të vecanta që rriten në zonën e parkut Divjakë Karavastan ë stinë të ndryshme të vitit duke lënë dhe vëzhguar faza të ndryshme të zhvillimit të tyre vegetativ. • Plotësimi I formularit të monitorimit / iNaturalist. • Vëzhgimi në terren I bimësisë së parkut nga deti dhe laguna në drejtim të kodrave të Divjakës • Më pas nxënësit bashkë me mësuesit kalojnë në terren për ti njohur më nga afër bimët dhe mbledhin lloje të ndryshme bimësh. • Nxënësit vizatojnë skica të sistemeve natyrore të ndryshme. • Një grup fëmijësh bashkë me bimët dhe gjetet e tyre kthehen sërisht në qendrën e vizitorëve dhe me ndihmën e një shkurë deti do fillojnë të ndërtojnë një mini pyll të vogël. Dhe një grup tjetër ndërtojnë lrendaa në një vazo një kopsht të vogël me bimë e mbledhura. • Më pas fëmijët vizatojnë një bimë duke treguar pjesët ndërtuese të saj. • Të gjithë së bashku realizojnë disa fletpalosje të vogla me mesazhe për mbrojtjen e florës dhe I shpërndajnë tek turistët që vizitojnë parkun. <p>Të realizohen ushtrimet bashkëlidhur.</p>
Mjetet e Nevojshme	Dosje të ndryshme për bimët, etiketa, fletore vizatimi, lapsa, shkurëdeti, ngjyra, kartona me ngjyra, vazo të mëdha qelqi, manual monitorimi, xham zmadhues (Materiale përgatitore)

1.2 Ushtrime

Për realizimin e kësaj tematike planifikohen të realizohen tre ushtrime plotësuese të grupmohave të ndryshme. U1 - Botanika në një ditë, U2 - Plotësoni fletën e punës dhe U3 -Ngjyrosni bimët e zones.

Ushtrim 1 - Botanika në një ditë

Koha: 1 – 2 orë

Grupmosha: + 13

Materiale: Prezantim dhe formular monitorimi (Annex II)

Procedura: Flora në Parkun Kombëtar Divjaka-Karavasta (Nuk është e nevojshme të jesh botanist për të marrë pjesë në këtë lloj 'gjuetie' për pemët dhe bimët e zonës) Parku Kombëtar Divjaka-Karavasta ka një komunitet të larmishëm bimësh për shkak të diversitetit, pozicionit, gjeologjisë dhe faktorëve klimatikë. Disa nga llojet e zakonshme janë pisha e butë, pisha e egër, dëllinja, zambaku i detit etj. Pas prezantimit visual mbi florë e PKDK, realizoni një vizitë studimore në park duke identifikuar llojet kryesore të bimëve në zonë. Plotëzoni formularin e monitorimit ose shënoni të gjitha llojet tek aplikacioni iNaturalist. Tregoni fakte interesante rreth bimëve që shikoni dhe inkurajoni nxënësit për pyetje.

Ushtrim 2 – Plotësoni fletën e punës

Mjete: Fletë pune (Annex II), lapsa

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 10

FORMULAR MONITORMIMI

DATA: _____

ANNO: _____

VERBALE DI CUI: _____

DATA: _____

ORIGINE: _____

DESCRIZIONE: _____

#	TITOLO (ARTICOLO)	VALORE	VALORI (min. - max. - medio)	GRADO (ARTICOLO)
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				
11				
12				
13				
14				
15				
16				
17				
18				
19				
20				
21				
22				
23				
24				
25				
26				
27				
28				
29				
30				
31				
32				
33				
34				
35				
36				
37				
38				
39				
40				
41				
42				
43				
44				
45				
46				
47				
48				
49				
50				
51				
52				
53				
54				
55				
56				
57				
58				
59				
60				
61				
62				
63				
64				
65				
66				
67				
68				
69				
70				
71				
72				
73				
74				
75				
76				
77				
78				
79				
80				
81				
82				
83				
84				
85				
86				
87				
88				
89				
90				
91				
92				
93				
94				
95				
96				
97				
98				
99				
100				

0-000000

0-000000

Emri: _____ Data: _____

 Flora në parkun DK
Plotëso

Cilat janë tre pjesët e strukturës së bimës?

Rënditë disa nga bimët kryesore në Parkun Kombëtar Dujakë-Karavasta?

Pse është e rëndësishme flora?

Cilat janë kërcënimet kryesore të florisë?

Ushtrim 3 – Ngjyrosni bimët e zonës

Mjete: Fletë pune, lapsa

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 7

TEMA 2 – LUMENJTË

2.1 Informacion i përgjithshëm dhe plani mesimor

Lumenjtë janë rrugë ujore natyrore që rrjedhin nga lartësitë më të larta në ato më të ulëta, zakonisht drejt një trupi më të madh uji si një liqen, det ose oqean. Ato luajnë një rol vendimtar në formimin e peizazheve dhe mbështetjen e formave të ndryshme të jetës si dhe shërbejnë si burime jetike për ujin e pijshëm, bujqësinë dhe përdorimin industrial për komunitetet përgjatë brigjeve të tyre. Për më tepër, lumenjtë lehtësojnë transportin e mallrave, duke siguruar një mjet thelbësor për tregtinë dhe tregtinë. Ekologjikisht, lumenjtë janë ekosisteme të pasura dhe të larmishme. Peshqit, amfibët, insektet dhe zogjtë janë vetëm disa shembuj të kafshëve të egra të ndryshme që banojnë dhe varen nga lumenjtë për ushqim dhe strehim.

Lumenjtë gjithashtu kontribuojnë në rregullimin e klimës së Tokës. Ata thithin dhe ruajnë sasi të mëdha karboni, duke ndihmuar në zbutjen e efekteve të ndryshmeve klimatike. Për më tepër, ato luajnë një rol jetik në ciklin e ujit, duke ndihmuar në shpërndarjen e lagështisë në të gjithë planetin. Njohja e rëndësisë së tyre dhe ruajtja e shëndetit të tyre është thelbësore për qëndrueshmërinë e planetit tonë.

Laguna e Karavastasë ndodhet midis dy lumenjve të rëndësishëm siç janë: Semani dhe Shkumbini. Të dy lumenjtë janë të rrethuar nga pyje të dominuar nga: shelgu i purpurt (*Salix purpurea*), shelgu i bardhë (*Salix alba*), vërriu (*Alnus glutinosa*) dhe rrap (Platanus orientalis).

Zbutja e ndikimeve negative

- Ndryshimi i rrjedhës natyrore të lumenjve, kanalizimet, ndërtimi i digave, prerja e pyjeve përgjatë brigjeve të lumenjve, krijojnë një ndikim të madh në ndërprerjen e korridoreve të rëndësishëm ekologjikë. Ky ndikim shkon edhe më tej duke shkaktuar ndërprerje hidrogeologjike çka rrit së tepërmi mundësitë e përmytjeve.
- Ndërprerja e rrjedhës së ujërave me mbetje mund të shkaktojë përmytje, si dhe të përkeqësojë cilësinë e ujit për bujqësinë.
- Strukturat e digave mund të mundësojnë lehtësira për migrimin e peshqve gjatë sezonit të riprodhimit.

Prezantim PPT:

LUMENJTË

Habitat me rendes!

Laguna del Estero de San Juan de los Rios

Pyrimidine nucleoside 1000 mg

PLANNING BOARD

James L. Smith

Local Stakeholders Offer Services

Like me, reached

It has been established that the method

Brevitudo e deit brevitudo lekurore brevitudo Hermann brevitudo e ali glajperi europian brevitudo (filial) per kromat brevitudo vaxor.

2.3. Study 2: *Staphylococcus aureus*

[illegible]

Parku Kombëtar Divjake-Karavasta

Pucka e ka filluar e gj me visha 1996 dhe e 1998
 Pucka kontestat risha e Stajkov me sipërfaqe 1000
 ha

Partis kumbatah Di-Johor-Karavanya ta ngi dipertinggi
proj 2000na me Votem di Kuchin je Minuarave me
votin 2017

Zone RANSAH IFA KPA Kandungan EMERALD

Z
O
N
I
M
I

Lumenjtë

Q Luml i Shkumbinik buron ne malin e
Valumares dhe ka nje gjeres 1814 km

O fundi i Semanti formohet nga bashkimi i dy
humbësve. Gërm dhe Devoll në afërsi të Fshatit
Kozare. Ai është i gjatë 25km. Përpara se të
arrijë derin ai bashkohet me lumina e gjatës i
cilë përshkon perimet e vjetra të Durrës.

Çıkış 1 uylu

ky eash shwini qf ben qf aga tika af qf af
qell the perser tlik percher aga avitini
kondrini reutit the uncondrini

Lamanghi baghe një rol të rëndësishëm në çlirin e
një sërë të transportit nga kjo krahinë për
në ditë.

Procesi

4. *Conclusion* – While the results of this study are promising, they are preliminary and need to be confirmed in a larger, more rigorous study. The study also has some limitations, such as the small sample size and the lack of a control group. Future research should focus on these areas to provide more definitive answers.

Contribuții - mărime, costul și alți factori care influențează în măsură sau în altă măsură valoarea contribuției pot să variază timp.

[illegible]

Slide : slide bài giảng này được download từ Internet của người viết và không phải của người viết

Cfarë janë lumenjtë?

İşte bu şekilde, bu kanalları kullanarak, her bir kişiye bir mesaj verilebilir.

Lumen dhe zokorrit fillohet si një rrjetë që në rrjetë nga inkazima me të larta si kalcium me mollet.

Ali gradivniku leteti na le mednarodni letalski
katalogi niper tako in boškokon na kumoj le
devi perpara se le vlikajo direk tignovec na delev

Kullimi i tokës

Është rëndësishme të kuptojmë dhe ndalojmë ndryshimet dhe minime të cilat trypa të dështet në hapësirë dhe kështu ndryshojnë e marrin një formë të ndryshme dhe minime të ndryshme të tokës.

Cilat lloje jetësh në një sistem lumor?

Shqipëri
Austri
Gjermani
Zvicerand
Francia

Kërcënimet

- Ndërtimi i digave për hidrocentrale
- Shpyrëzimi dhe humbja e habitatave natyrore duke përfshirë lagunit
- Dëmtimi i drejtës së ujërave të parajuar
- Depozitimi i mbeturave
- Ndryshimet klimatike

Ekosistemi

Një ekosistem është një grup i organizmave të gjallë dhe të vdekur që ndërveprojnë me mjedisin e tyre.

FALEMINDERIT

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Lumenjtë
Kohëzgjatja	2 - 3 Orë
Qëllimi	<p>1. Të njihen nxënësit me</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rëndësinë që kanë lumenjtë në ekosistem, • Burimet e ndotjes dhe problematikat mjedisore të lumenjve • Impaktet në territorin e parkut dhe në bregdet • Njohja me lumin Seman dhe Shkumbin <ul style="list-style-type: none"> • Njohja me pjesët kryesore të lumit • Rrjedha e sipërme ku nis lumi • Rrjedha e mesme e lumit • Rrjedha e poshtëme ku lumi derdhet në det. • Njohja me vendet në të cilat lumenjtë Shkumbin dhe Seman ndoten më shumë gjatë rrjedhës së tyre. <p>2. Ndërgjëgjësimi për</p> <ul style="list-style-type: none"> • mbrojtjen e cilësisë së ujerave të lumenjëve, • shmangjen e ndotjeve dhe dëmtimeve të lumenjve
Numri i Nxënësve	20-30 nxënës
Numri i Mësuesve	2-3 mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	<p>Fillimisht bëhet një prezantim mbi Lumenjtë në qëndrën e Vizitorëve.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rëndësinë e lumenjve • Flora dhe fauna e gjendur pranë lumenjve • Problematikat që hasin lumenjtë • Identifikimi i Lumit Seman dhe Shkumbin në harta <p>Bashkëbisedohet me personelin e AdZM për:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Impaktin në ekosistemin e parkut të lumenjve të ndotur • Impaktin në zonën e plazhit • Masat që duhen marrë nga komuniteti për mbrojtjen e lumenjeve nga ndotja dhe dëmtimi <p>Realizohet një konkurs me materiale të riciklueshme duke formuar një rrjedhë lumi sa më të pastër dhe të bukur, ose vizatim të lire dhe përgatitje mesazhesh sensibilizuese.</p> <p>Bëhet një prezantim i hartës fizike të vendeve ku kalojnë lumenjtë Shkumbin dhe Seman dhe demonstrohet dhe tregohet për vendet që këta lumenj ndoten me shume gjatë rrjedhës së tyre.</p>

2.2 Ushtrime:

Për këtë menu tematike planifikohen të zbatohen tre ushtrime të grupmoshave të ndryshme. U1 -Monitoirmi I cilësisë së ujit përmes kitit AquaRed, U2 - Plotësoni fletët e puëns

Ushtrim 1 – Monitorimi i ujit

Si matet cilësia e ujit?

Prania e ndotësve dhe karakteristikat e ujit përdoren për të treguar cilësinë e ujit. Matjet e këtyre treguesve mund të përdoren për të përcaktuar dhe monitoruar ndryshimet në cilësinë e ujit dhe për të përcaktuar nëse cilësia e ujit është e përshtatshme për shëndetin e mjedisit natyror dhe për konsum njerëzor. Në thelb ekzistojnë katër mënyra për të matur cilësinë e ujit:

- **Fizike:** temperatura, turbullira dhe kthjelltësia, ngjyra, kripësia, lëndët e ngurta pezull dhe lëndët e ngurta të tretura.
- **Kimike:** pH, oksigjen i tretur, kërkesa biologjike për oksigjen, lëndë ushqyese (azoti dhe fosfor), komponime organike dhe inorganike.
- **Biologjike:** bakteret, algat, makroinvertebrorët bentik
- **Estetike:** aromat, njollat, ngjyra, lënda lundruese

Mjete: Kit AquaRed, Shirit matës, tub për matjen e thellësisë, termometër, provëza, kit pH, lapsa/stilolapsa, çizme, kamera, xham zmadhues.

Koha: 1 orë

Grupmosha: + 13

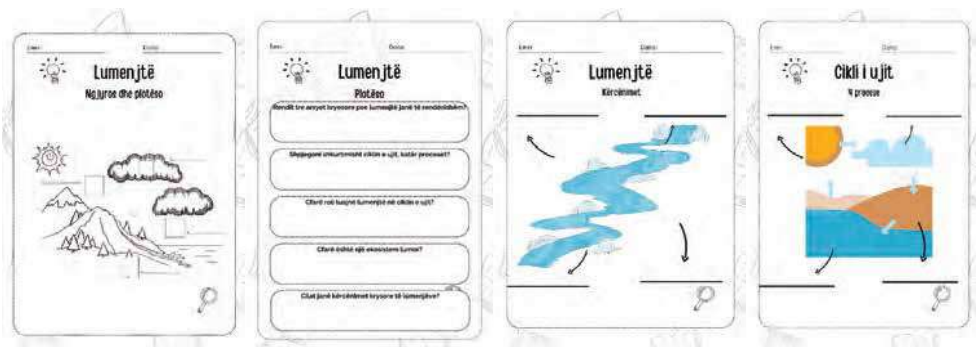
Procedura: Pas prezantimit të pëgjithshëm mbi ujin, kërcënimet studimet etj; Drejtojeni grupin në vendet e caktuara për të kryer testet e ujit; Kërkojini secilit grup ose individ të përdori kitin AquaRed si dhe të regjistrojë rezultatet e testit në manualin e monitorimit; Nëse është një grup i madh, ndajini në tre qe secili grup të kryejë testet fizike, kimike dhe biologjike.

Ushtrim 2 – Plotësoni dhe ngjyrosni bimët e zonës

Mjete: Fletë pune, lapsa

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 7

Ushtrim 3 – Krijim posteri

Pas sesionit të prezantimit, interpretoni posterin bashkëlidhur si dhe inkurajoni nxënësit të krijojnë një të ngjashëm.

Mjete: Poster

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 10

TEMA 3 – PELIKANI

3.1 Informacion I përgjithshëm dhe plani mësimor

Pelikani kacurrel (*Pelecanus crispus*) është anëtar i më i madh i familjes së pelikanit dhe ndoshta shpendi më i madh në botë i ujërave të ëmbla, megjithëse rivalizohet në peshë dhe gjatësi nga mjellmat më të mëdha. Ata janë shpendë elegantë fluturues, me hapje krahësh deri në 310cm, dhe peshë deri në 15kg. Në Shqipëri i vetmi vend për folezim është Parku Kombëtar Divjakë – Karavasta.

Pelikani kacurrel kanë pendë të bardha argjendi gjatë sezonit të riprodhimit, e cila është në kontrast me çantën e sqepit ngjyrë portokalli në të kuqe. Gjatë sezonit të riprodhimit, qeset e tyre zbehen në një ngjyrë të verdhë dhe në dimër pendët e tyre humbasin shkëlqimin e argjendit dhe në vend të tyre shfaqen të bardha ose gri. Lëkura e zhveshur rreth syve të tyre mund të ndryshojë nga e verdha në ngjyrë vjollce. Ky lloj është shoqëror dhe jetojnë dhe udhëtojnë kryesisht në tufa. Në tokë, ata nuk janë të hijshëm, por fluturojnë mirë dhe notojnë fort.

Ata janë shpend aktiv gjatë ditës, që flenë natën me kokat e përdredhura mbrapa, të futura në pendët e tyre. Të gjitha llojet e pelikanit janë kujdestarë të kujdesshëm dhe një pjesë e madhe e kohës së një individi shpenzohet duke pushuar ose duke u përgatitur. Një individ do të pastrohet përmes larjes me spërkatje, larjes dhe fërkimit të kokës mbi trupin e tij për të ndihmuar në shpërndarjen e vajit hidroizolues nëpër pendët e tij. Pelikani shpesh gjuajnë vetëm ose në grupe të vogla. Ata zakonisht notojnë së bashku, qetë dhe ngadalë, derisa i zhysin shpejt kokën nën ujë dhe nxjerrin peshqit jashtë, së bashku me masa të mëdha uji. Ata janë nomadë jashtë sezonit të shumimit, duke udhëtuar në një distancë në kërkim të ushqimit. Pelikani kacurrel është shpesh i heshtur, siç priren të jenë shumica e pelikanëve, megjithëse mund të jenë mjaft të zëshëm gjatë sezonit të çiftëzimit, kur mund të përfshihen në një gamë të gjerë zërash, të thella, duke përfshirë lehjet, fërshëllimat dhe gërmimet. Pelikanët janë shpend mishngrënës që hanë kryesisht peshq, dhe gjithashtu amfibë, zvarranikë të vegjël dhe krustace ujore.

10 maji është përcaktuar si dita kombëtare e pelikanit me qëllim për rikujtimin e rëndësisë së këtij lloji si dhe nevojës urgjente për ruajtjen e tyre.

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Pelikani kaçurrel
Kohëzgjatja	3-4 Orë
Qëllimi	<p>Nxënësit njihen me</p> <ul style="list-style-type: none"> • Habitatin ku rriten pelikanët dhe me kushtetqë duhet të ofroj habitati ku këta shpend rriten. • Me dëmtuesit që mund të shkaktojnë sëmë këtij shpendi të rrallë • historinë e pelikanit, • ishullin e pelikanit, • mënyrën e jetesës së tyre, • periudhën e riprodhimit, • rëndësia e këtij shpendi në ekosistem • si të mbrojnë mjedisin ku jetojnë pelikanët • lidhja ndërmjet lagunës dhe pelikanin • mënyrën e sigurimit të ushqimit të tyre
Numri i Nxënësve	15-20 nxënës
Numri i Mësuesve	2-3 mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	<ul style="list-style-type: none"> • Për realizimin e këtij aktiviteti nxënësit fillimisht njihen me pelikanin kaçurrel të Parkut Kombëtar Divjakë Karavasta në qëndrën e vizitorëve nëpërmjet një prezantimi. • Më pas vazhdon aktiviteti vazhdon afër ishullit të Pelikanit ku nxënësit bëjnë ecje drejt shtegut të pelikanit dhe me ndihmën e dylbive shohin me nga afër pelikanët dhe mënyrën e tyre të jetesës. • Personeli i parkut i ndihmon fëmijët me informacione mbi periudhën e riprodhimit dhe mënyrën sesi pelikanët ushqehen. • Kur afrohen afër ishullit fëmijët fillojnë të numërojnë aq pelikanë sa mundet të shohin dhe mbajnë shënime. • Në bazë të vëzhgimeve të bëra në ishullin e pelikanit nxënësit paraqesin me vizatime të ndryshme mënyrat e jetesës së tyre në stinë të ndryshme të vitit. • Më pas bëhet kthimi për tek Qendra e Vizitorëve dhe nxënësit shkruajnë në formë eseje eksperiencën e tyre në ishullin dhe shtegun e pelikanit • Zhvillohet edhe një konkurs vizatimi mes fëmijëve dhe piktura më e bukur e pelikanit vendoset pranë qëndrës së vizitorëve. <p>Të realizohen ushtrimet bashkëlidhur.</p>
Mjetet e Nevojshme	Fletore, Stilolapsa, Dylbi, lapsa, ngjyra, fletore vizatimi.

3.1 Ushtrime

Për zbatimin e planit mësimor 'Pelikani kaçurrel', janë planifikuar tre lloje ushtrimesh të grupmoshave të ndryshme. U1 - Numërimi i pelikanit, U2 - Plotësoni i fletës së punës dhe U3 - Ngjyrosni pelikanin.

Ushtrim 1 – Numërimi i pelikanit kaçurrel

Pse i numërojmë pelikanët?

Numërimi i çdo individi shpendi mund të jetë një sfidë, por gjithashtu mund të bëhet informacion i vlefshëm për kërkimin shkencor dhe studiuesit që punojnë për ruajtjen e këtyre llojeve. Me kalimin e viteve, nëse popullsia e pelikanit ndryshon, këto luhatje mund të tregojnë trendin e popullatës, ndryshimet në nivelet e ndotjes, ndryshimin e klimës, humbjen e habitatit, kohën e shtegtimit etj. Numërimi i pelikanit kaçurrel realizohet me anë të dylbive dhe teleskopit duke l numëruar tek pikat e observimit apo kullat e kundrimit të shpendëve.

Mjete: Dylbi, teleskop, çizme, aparat fotografik (opsionale), GPS (opsionale), lapsa/s-tilolapsa, formulari monitorimit (Annex II).

Koha: 1-2h në kullën e kundrimit të shpendëve

Grupmosha: + 10

Ushtrim 2 – Plotësoni fletën e punës

Mjete: Fletë pune, lapsa

Koha: 1 orë.

Grupmosha: +13

Ushtrim 3 – Ngjyrosni pelikanin kaçurrel

Mjete: Fletë pune, lapsa

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 7

Tema 4 – Shpendët

Informacion I përgjithshëm dhe plani mësimor

Shpendët janë pjesë e rëndësishme të shumë ekosisteme ekologjike. Ata luajnë një rol kyc në kontrollin e insekteve, por duke vepruar edhe si pjalmues dhe në ruajtjen e ekosistemeve. Përveç kësaj, shpendët janë të rëndësishëm për njerëzit në shumë mënyra, të tilla si burim ushqimi si dhe por edhe duke siguruar fertilizues mjediset bujqësore.

Shpendët kanë mënyrat e tyre të shtegimit, ata zgjedhin rrugë të snryshme shtegtimi. Shumica e shpendëve shtegtojnë nga zonat veriore të shumimit në verë në zonat jugore të dimrit. Megjithatë, ka lloje shpendësh që shtegtojnë horizontalisht në disanca të shkurtra apo vertikalisht, në distanca të gjata.

Shpendët shtegtues kanë morfologjinë dhe fiziologjinë e tillë, që u mundëson atyre të fluturojnë shpejt dhe në distanca të gjata. Megjithatë, udhëtimi i tyre është shpesh rraskapitës gjatë të cilit ata shkojnë në kufijtë e tyre.

Sqepbiza është një prej shpendëve shtegtues, l cili shtegton më shumë se 5000km drejt vendeve të nxëhta të Afrikës dhe kthehet për tu shumuar në ligatinat e vendit, duke përfshirë këtu edhe PKDK. Parku Kombëtar Divjakë – Karavasta është i njohur për diversitetin e shpendëve, si atyre rezidentë gjatë gjithë vitit por edhe atyre shtegtarë gjatë dimrit apo folezues.

Për festimin e kësaj dite simbolike për shpendët shtegtues janë përcaktuar datat 13 maj dhe 14 tetor.

Prezantim PPT

SHPENDET NE PARKUN DIVJAKE-KARAVASTA

Ndodja nga drita do të jetë fokusi i fushatës së Ditës Botërore të Shpendeve Shtegtarë 2022.

- Drita artificiale po rritet globalisht me të paktën 2 për qind në vit dhe dritat se ajo ndikon negativisht në shumë lloje shpendesh. Ndaloja nga drita është një kërcënim i rëndësishëm për zogjtë shtegtarë, duke shikuar çorientim kur fluturojnë natën, duke çuar në përplasje me ndërtesa, duke tranguar rrëzë e tyre të brendshme ose duke ndërhyrë në aftësinë e tyre për të ndërmarrë migrime në distanca të gjata.
- Zgjidhjet për ndodjen nga drita janë lehtësisht të disponueshme. Për shembull, gjithnjë e më shumë qytete në botë po marrin masa për të rrethuar dritat e ndërtesave gjatë fazave të migrimit të prapë të vjeshtë. Udhëzimet e praktikave me të mira po zhvillohen gjithashtu në kauder të Konventës për Speciet migratore për të adresuar këto çështje në rritje dhe për të siguruar që masat të ndërmerren globalisht për të ndihmuar zogjtë të migrojnë në mënyrë të sigurt.

- Dita Botërore e Shpendeve Shtegtarë është një fushatë vjetore ndërgjegjësuese që thekson nevojën për ruajtjen e shpendëve migratorë dhe habitaive të tyre. Ai ka një shtrirje globale dhe është një mjet efektiv për të ndihmuar në rritjen e ndërgjegjësimit global për kërcënimet me të cilat përballen zogjtë shtegtarë, rëndësinë e tyre ekologjike dhe nevojën për bashkëpunim ndërkombëtar për t'i ruajtur ato.

Si të njohim shpendët?

Rëndësia e shpendëve

1. Shpendët kontrollojnë dëmtuesit.
2. Shpendët polenizojnë bimët.
3. Shpendët janë ekvipazhi i pastimit të nyrës.
4. Shpendët përhapin furat.
5. Shpendët transformojnë perizadie të tjerë.
6. Shpendët mbajnë gjallë shkëmbinjtë korrakorë.
7. Shpendët frymëzojnë shkëmbinjtë.

Pelikani Kacarrë (*Pelicansus cinereus*)

Gjatësia e trupit : 160-180 cm
Gjatësia e hapjes së krakëve : 270-320 cm
Ushqimi : Peshk
Folezimi : Në lulet kalimëdhen dhe në platforme të dendura, lëshon 1-3 vezë dhe inkubon në here
në vit
Statusi i mbrojtjes në Shqipëri : I rrezikuar në natyrë kështu për zhdukje

Çifka e bardhë e vegël (*Ciconia bairdii*)

Gjatësia e trupit : 55-65 cm
Gjatësia e hapjes së krakëve : 88-106 cm ka dy perande të zgjatura të zezat gjatë periodesh së riprodhimit
Habitati : Kënetë, liqene, lumenj, laguna dhe ujëra të ngrimit
Ushqimi : Peshk, vegël, breshkë, invertebrat ujëror
Folezimi : Folezon në kënetë të shkurtër dhe jonëdergjat, lëshon 3-4 vezë, inkubon një here në vit dhe zgjatë celin
Përfundim : Qershor
Statusi i mbrojtjes në Shqipëri : I përkeqësuar

Çifka e gjedrat (*Bubolus ibis*)

Gjatësia e trupit : 45-52 cm
Gjatësia e hapjes së krakëve : 82-95 cm
Habitati : Liganatë të ndryshme në afërsi të livadheve
Ushqimi : Insekt, breshkë, vegël dhe zvarranikë
Folezimi : Lëshon 4-5 vezë, inkubon një here në vit dhe zgjatë celin në periudhën Prill -
Qershor
Statusi i mbrojtjes në Shqipëri : I përkeqësuar

Karabullaku i madh (*Phalacrocorax carbo*)

Gjatësia e trupit : 77-94 cm
Gjatësia e hapjes së krakëve : 121-149 cm
Habitati : Mjedisë ujërore të pasura me peshk
Ushqimi : Peshk
Folezimi : Lëshon 3-4 vezë, inkubon një here në vit dhe zgjatë celin në periudhën Prill - Maj
Statusi i mbrojtjes në Shqipëri : I përkeqësuar

Çifka e errët e bardhë (*Ciconia nigra*)

Gjatësia e trupit : 85-100 cm
Gjatësia e hapjes së krakëve : 145-170 cm
Habitati : Liqene, liganatë, lumenj dhe rezervuar
Ushqimi : peshk, amfibe, zvarranikë dhe breshkë
Folezimi : Lëshon 2-5 vezë, inkubon një here në vit dhe zgjatë celin në periudhën Prill - Qershor
Statusi i mbrojtjes në Shqipëri : I përkeqësuar

Çifka e përzier (*Ciconia pectoralis*)

Gjatësia e trupit : 84-102 cm
Gjatësia e hapjes së krakëve : 155-175 cm
Habitati : Liqene, liganatë, lumenj dhe rezervuar
Ushqimi : peshk, amfibe, zvarranikë dhe breshkë
Folezimi : Lëshon 4-5 vezë, inkubon një here në vit dhe zgjatë celin në periudhën Mars - Korrik
Statusi i mbrojtjes në Shqipëri : I përkeqësuar

Çifka e verdhë (*Ardeola ralloides*)

Gjatësia e trupit : 40-49 cm
Gjatësia e hapjes së krakëve : 71-86 cm
Habitati : Liqene, liganatë, lumenj dhe rezervuar
Ushqimi : peshk, amfibe, insektë
Folezimi : Lëshon 4-6 vezë, inkubon një here në vit dhe zgjatë celin në periudhën Prill - Qershor
Statusi i mbrojtjes në Shqipëri : I përkeqësuar

Çifka e kuqerremë (*Ardea purpurea*)

Gjatësia e trupit : 70-90 cm
Gjatësia e hapjes së krakëve : 110-145 cm
Habitati : Liqene dhe të enibet, liganatë dhe rezervuar
Ushqimi : Peshk, breshkë
Folezimi : Lëshon 4-5 vezë, inkubon një here në vit dhe zgjatë celin në periudhën Mars -
Korrik
Statusi i mbrojtjes në Shqipëri : I përkeqësuar

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Shpendët
Kohëzgjatja	2 - 3 Orë
Qëllimi	<p>Te njihen nxënësit me</p> <ul style="list-style-type: none"> • llojet e shpendëve të egër të parkut • rëndësinë që kanë shpendët në ekosistem, • rëndësinë që ka parku për strehimin e shpendëve migratore • sezonin e migrimit dhe folezimit të shpendëve • përdorimin e dylbive dhe teleskopit për vëzhgimin e shpendëve • masat mbrojtëse dhe konservuese të shpendëve të parkut • shpendët autokton si dhe me shpendët migratorë të zonës së parkut. • habitatin ku jetojnë shpendët migratorë dhe me arsyen pse këta shpendë migrojnë nga një vend në një vend tjetër.
Numri i Nxënësve	15-20 nxënës
Numri i Mësuesve	2-3 mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	<ul style="list-style-type: none"> • Për realizimin e këtij aktiviteti nxënësit janë njohur me shpendë të ndryshëm të Parkut Kombëtar jo vetëm nga burime të ndryshme informacioni por edhe duke i vëzhguar vetë ato me anë të dylbive. (BirdWatching) • Me ndihmën e personelit të parkut fëmijët mësojnë të identifikojnë lloje të ndryshme shpendësh. • Nxënësit japin mendimet e tyre për shpendët për rëndësinë që ato kanë dhe në bazë të tyre, bëjnë konkurse vizatimi me pamje të parkut dhe shpendëve të ndryshme, dhe me to krijojnë një ekspozitë. • Nxënësit përgatisin shtëpiza prej druri për shpendët dhe i varin në pemë. • Nxënësit përgatisin enë ushqimi dhe uji për shpendët. • Përgatisin tabela dhe postera sensibilizuese për ndalimin e gjuetisë dhe mbrojtjen e shpendëve • Nxënësit vizatojnë shpendë të ndryshëm. Vëzhgojnë mënyrën e folezimit të tyre me menyrë të ndryshme • Bëjnë vizita në habitate të ndryshme ku këta shpendë rriten dhe flasin për zinxhirin ushqimor i cili krijohet në këto habitate ku rriten këta shpendë.
Mjetet e Nevojshme	Dylbi, Teleskop, Fletore Vizatimi, lapsa, ngjyra, botim për shpendet , material druri, material për enet e ushqimit dhe të ujit për shpendet, photoalbum of birds.

4.1 Ushtrime

Në kuadër të festimit të ditës ndërkombëtare të shpendëve shtegtues janë planifikuar 3 lloje ushtrimesh të grupmoshave të ndryshme. U1 - Monitorimi i shpendëve, U2- Ngjyrosni shpendët e PKDK, U3 - Ndërtimi i shtëpizave të shpendëve.

Ushtrim 1 – Monitorimi i shpendëve (Kundrim shpendësh)

Në varësi të zgjedhjes së shtegut, ecja dy deri në katër orë në park do t'i prezantojë pjesëmarrësit me disa nga speciet më të zakonshme të shpendëve rezidentë dhe shtegtarë. Llojet më të zakonshme për t'u dalluar janë pelikani kacurrel, flamingo, cafta e përhimë, cafta e madhe e bardhë, trishtilat, roast, dallëndyshet. Kundroni me dylbi ose teleskop për llojet më të zakonshme në zonë.

Mjete: Dylbi, teleskop, çizme, formular monitorimi (Annex II).

Koha: 2 – 3 orë

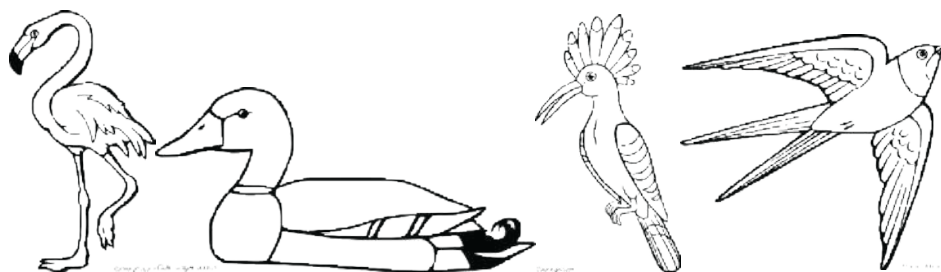
Grupmosha: +13

Ushtrim 2 – Ngjyrosni shpendët e zonës

Mjete: Fletë pune, lapsa

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 7

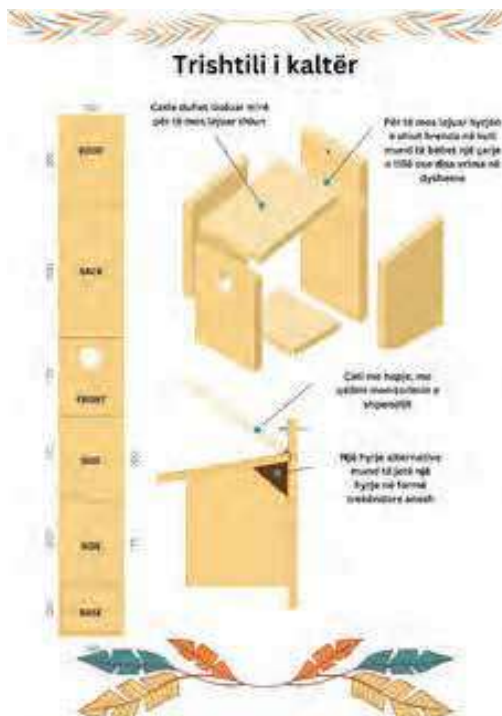
Ushtrim 3 – Ndërtimi i shtëpizave të shpendëve

Mjete: Dërrasa të prera sipas skemës, gozhda, cekic, dorashka,

Koha: 1-3 orë.

Grupmosha: + 15

KUJDES: Ky ushtrim duhet zbatuar nën pranimë të nxënësve dhe stafit të ADZM Fier për të minizuar çdo rrezik dhe për të ruajtur sigurinë e nxënësve dhe shpendëve.

Tema 5 – Mbrojtja e Mjedisit të Parkut

5.1 Informacion i përgjithshëm dhe plani mësimor

Parqet kombëtare shërbejnë si habitate të rëndësishme për një gamë të larmishme specimesh bimore dhe shtazore, duke luajtur një rol thelbësor në ruajtjen e biodiversitetit. Për më tepër, ato kontribuojnë në shëndetin e përgjithshëm të planetit duke ruajtur ekosistemet natyrore.

Parqet kombëtare shërbejnë gjithashtu si zona të vlefshme për kërkimin shkencor, duke u ofruar studiuesve mundësinë për të studiuar mjediset e patrazuara dhe për të fituar njohuri mbi funksionimin e ekosistemeve.

Për më tepër, këto zona të mbrojtura ofrojnë mundësi rekreative për njerëzit, duke ofruar mundësi për t'u lidhur me natyrën, për të promovuar mirëqenien fizike dhe mendore dhe për të nxitur një ndjenjë kujdestarie mjedisore. Ruajtja e parqeve kombëtare është thelbësore për ruajtjen e trashëgimisë kulturore dhe historike, pasi shumë parqe kanë rëndësi për komunitetet indigjene e lokale dhe mund të përmbajnë vende arkeologjike.

Së fundi, mbrojtja e këtyre zonave ndihmon në zbutjen e ndryshimeve klimatike.

Prezantim PPT:

Dita Botërore e Jetës së Egër

Çfarë është flora dhe fauna e botës së egër?

- Flora i referohet të gjithë jetës himere dhe fauna i referohet gjithë jetës së kafshëve.
- Fauna nuk mund të përfshijë vetëm njerëzit e vet kushtin që ata varën nga flora për mbijetesën e tyre.
- Flora: Përmë me gjelbërimin të përbërshëm, hambi, fier, shkurre.
- Fauna: maces e xhanglos, lopërdet, majmunet, komet fluturuese, gjarpërmë, ventipalci, miltipalci, shume gjarpërmë, kërmbë.

Çfarë kuptoni me florë?

- Elora du të thotë "lule" në latinisht, dhe Flora ishte perëndesa romake e pranverës dhe himere të lule-çurra, veçanërisht tubave të egër dhe himere që nuk rriteshin për ushqim.

A janë pemët florë?

- Pemët e kësaj jani në shembull i ftohtë. Kësaj pemë jani lokale në bregun verior të Kalifornisë, ku merr me shi dhe i lagësht jani ato rritja të tilla.

Cilat janë llojet e florës?

- Flora mund të ndahet në klasifikime të veçanta: flora vendase, them e largëtare të kësaj dhe flora e hortikulturës.
- Flora vendase përfshin i referohet florës indigjene ose vendase në një zonë të caktuar.
- Flora e hortikulturës i referohet florës që kultivohet nga njerëzit për përdorim, pra i referohet himere bujqësore.

Bota e Egër në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta.

Bota e Egër në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta.

Bota e Egër në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta.

Bota e Egër në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta.

Kur festohet Dita Botërore e Kafshëve të Egra?

- 3 Marsi, Dita Botërore e Kafshëve të Egra.
- Me 29 dhjetor 2013, Asamblesha e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara (UNG) shpallë 3 marsin, ditën e dedikuarit të Kombeve për Tregëtim Njëkohshëm të Llojeve të Breshkuara të Faunës dhe Florës së Rejtë (CITES) në 1973.
- Dita për të festuar dhe rritur ndërgjegjësimin për kafshët e egra botërore...

Pse festohet Dita Botërore e Kafshëve të Egra?

- Dita Botërore e Kafshëve të Egra feston format e bukura dhe të larmishme të faunës dhe florës së egrë dhe për të rritur ndërgjegjësimin për përfitimet e shumta që u ofron njohësve riniajtë e tyre.

Cila është tema e Ditës Botërore të Kafshëve të Egra 2022?

- Në vitin 2022, tema është "Bashkëpunimi i specieve kryesore për restaurimin e ekosistemit". Tema për vitin 2022 synon të rrisë ndërgjegjësimin për angazhet kritike të rrethuesve të florës dhe faunës në ekosistemet tona, me synimin për të gjeturuar dhe zbatuar zgjidhje të përbashkëta për të ruajtur ato.

Cili është simboli i kafshëve të WWF?

- Panda gigante
- Panda gigante është kafshë e parajetuar në llogarë të Pandit Botëror të Kafshëve të Egra, si një simbol i të gjitha specieve të rrethuesve që duhet të jeshin të sigurtë të llojeve të llojshme të jetës.

Si mund të mbrojmë mjedisin e kafshëve të egra?

- Nëse dëshironi të mblidhni kafshët e egra, duhet të filloni duke u siguruar që habitatit i tyre është ruajtur mirë.
- Ju mund të organizoni një program të vogël për t'u përfshirë në përkrahje për të siguruar që habitatet e llojeve specieve të rrethuesve të jeshin të sigurtë dhe të larmishme.
- Mbrojtja e pemëve është shumë e rëndësishme për ruajtjen e kafshëve të egra.

Pse zhduken kafshët e egra?

Shpeshimi është një nga gjatësitë e këmbësorëve në zhdukjen e kafshëve të egra. Si rezultat i kësaj veprimi dhe nga përdorimi i rrethuesve janë zhdukur. Përmirësimi i kësaj veprimi dhe zhdukja e tyre të tjerë që ndodhin në mjedisin e kafshëve.

Perfitimet nga mbrojtja e botës së egër.

Shëndeti Publik i Përmirësuar:

Shëndeti dhe afërsisht 10% janë tërësisht nga jeta e egër për të gjetur mjekime për të rritur shëndetin e njeriut. Kështu që mbrojtja e jetës së egër do të bëjë të mundur që ata të kërkojnë një zgjidhje për çështje të tilla siç janë shëndeti dhe shëndeti.

Siguria Ushqimore:

Një nga përfitimet e rritjes së kafshëve të egra për njerëzit është siguria ushqimore. Kur mbrojtja e jetës së egër shpesh është rëndësishme për sigurimin e ushqimit dhe shëndetit të njeriut. Kështu që mbrojtja e jetës së egër është shumë e rëndësishme për sigurimin e ushqimit dhe shëndetit të njeriut.

Krijesa ekonomike të rritshme:

Mund të jesh në kulturën, shprehjen dhe shprehjen. Bujtësit e jetës së egër të kafshëve të egra shpesh kërkojnë vlerat nga jetësit e jetës.

Bashkimi Evropian promovon menaxhim të përgjegjshëm dhe të qëndrueshëm të jetës së egër

Faleminderit për Vëmendjen!

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Mbrojtja e Mjedisit të Parkut
Kohëzgjatja	2-3 Orë
Qëllimi	<p>Nxënësit njihen me:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rëndësinë që ka ruajtja dhe mbrojtja e mjedisit të parkut në ekosistem, • Burimet e ndotjes dhe problematikat mjedisore • Pasojat që ka përdorimi i plehrave dhe pesticideve që përdoren nga fermerë në tokat bujqësore në zonën e parkut. • Rëndësnë dhe masat që duhen marrë për ruajtjen e parkut nga zjarret. • Njohja me habitate dhe sisteme të ndryshme • Identifikimin e problemeve mjedisore në zonën përreth dhe pasojat që i shoqërojnë këto probleme. • Ndërgjëgjësimi për mbrojtjen e cilësisë së ujrave, tokës, mjedisit, dhe natyrës. • shmangjen e ndotjeve dhe dëmtimeve të ujrave, tokës, ajrit, mjedisit dhe natyrës
Numri i Nxënësve	15-20 nxënës
Numri i Mësuesve	2-3 mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit identifikojnë problemet mjedisore në park dhe komunitetin ku ndodhet shkolla dhe i shkruajnë në copëza të vogla letrash dhe i shpërndajnë tek njëri tjetri. • Përmes vizatimeve, fletëpalosjeve etj., shprehin problematikat e ndryshme që ata kanë identifikuar. • Tregojnë rrugët për zgjidhjen e problemit mjedisor dhe këto metoda i tregojnë nëper klasa të ndryshme të shkollës • Zhvillimi i takimeve me specialiste të mbrojtjes së mjedisit ku trajtohen tema të ndryshme për mbrojtjen e mjedisit. • Shpërndajnë në komunitetin përreth shkollës fletëpalosjet, vizatimet.
Mjetet e Nevojshme	Fleta me ngjyra, lapsa, ngjyra, kartona me ngjyra, lapustila.

5.2 Ushtrime

Për këtë menu tematike rekomandohet zbatimi I dy lloje ushtrimesh. U1 - Përcaktoni impaktin e njeriut në mjedis dhe U2 - Ngjyrosni ekosistemin.

Ushtrim 1 – Përcaktoni impaktin e njeriut në mjedis

Bimët janë dhurata më e pasur e natyrës, aty filloj jeta. Nëse nuk merren parasysh kujdesi i duhur dhe në kohë, ne mund ti humbasim ato dita ditës. Shkatërrimi ose tjetërsimi i habitatit për arsye të ndryshme është një ndër faktorët kryesor të humbjes së tyre. Por si mund ta masim ndikimin e njeriut në vegjetacion?

Mjete - 16 gozhda me gjatësi 4, fije i holl 10 metra, lapsa, fletë vizatimi, ngjitet, gazetë
Grupmosha: 13 +

Procedura: Ndani nxënësit e klasës në grupe (2-3 persona). 2-3 grupe mund t'u kërkohej të vëzhgojnë bimësinë në park dhe 2-3 grupeve të tjera mund t'u kërkohej të vëzhgojnë bimësinë në një zonë të degraduar (ku pjesa më e madhe e bimësisë është zhdukur për shkak të shkeljes me këmbë ose zjarre). Secili grup duhet të kryejë monitorimin: Ngulni katër gozhdët/copa druri me majë në tokë duke mbajtur një distancë prej një metër midis dy gozhdëve për të formuar një kuadrat prej një metër katror (shih foton). Lidhni një fije dhe largoni fijen në sipërfaqe një metër katror. Identifikoni speciet të ndryshme bimore dhe numërojeni. Regjistroni të dhënat në formulatin e monitoirimit. Pas mbledhjes së të dhënave, llogaritni numrin mesatar të bimëve që i përkasin një specie të pranishme në një sipërfaqe për metër katror. Nëse studentët nuk i dinë emrat e bimëve, atëherë ato mund të emërtohen si 'a,b,c,d' dhe më pas mund të ruhet një mostër* duke e mbajtur atë midis dy fletëve të gazetës dhe duke e shtypur nën dyshek për dy javë (herbarium).

Kur ekzemplari i bimës është tharë, mund të ngjitet në një fletë vizatimi dhe të emërtohet. (*Ju lutemi sigurohuni që të mbliidhet vetëm një bimë nga secila prej specieve të panjohura. Kur të përfundojë identifikimi, kjo fletë mund të mbahet në muzeun e laboratorit për referencë në të ardhmen.)

Ushtrim 2 – Ngjyrosni ekosistemin

Mjete: Fletë pune, lapsa

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 7

Teama 6 - Mbetjet Urbane dhe Riciklimi

6.1 Informacion I përgjithshëm dhe plani mësimor

Menaxhimi i mbetjeve urbane dhe riciklimi është thelbësor për qytetet e qëndrueshme dhe të përgjegjshme ndaj ruajtjes së mjedisit. Zonat urbane gjenerojnë sasi të konsiderueshme mbetjesh, duke përfshirë mbeturinat shtëpiake, nënproduktet industriale dhe mbetjet elektronike. Riciklimi luan një rol kyç në zbutjen e ndikimit mjedisor të këtyre mbetjeve.

Riciklimi ndihmon në reduktimin e sasisë së mbetjeve të dërguara në landfille, ruan burimet natyrore dhe minimizon ndotjen që lidhet me nxjerrjen dhe përpunimin e lëndëve të para. Gjithashtu kursen energji në krahasim me prodhimin e produkteve nga materiale të virgjëra. Sistemet efikase të menaxhimit të mbetjeve në zonat urbane përfshijnë ndarjen e materialeve të riciklueshme në burim, si shtëpitë dhe bizneset, për të lehtësuar procesin e riciklimit.

Përveç përfitimeve mjedisore, programet efektive të mbetjeve dhe riciklimit kontribuojnë në një ekonomi cirkulare, ku materialet ripërdoren dhe riciklohen për të zgjatur ciklin e tyre të jetës. Kjo qasje promovon qëndrueshmërinë ekonomike dhe redukton presionin mbi burimet e fundme.

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Mbetjet Urbane dhe Riciklimi
Kohëzgjatja	2-3 Orë
Qëllimi	<p>Nxënësit njihen me:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Klasifikimin e mbeturinave. • Ndarjen e mbetjetve sipas materialit themelor të prodhuar • Shprehjen e përgjegjësisë së tyre për mbrojtjen e mjedisit duke ricikluar mbetjet • Shkaqet e ndotjeve të ndryshme • Riciklimin dhe ripërdorimin e mbetjeve të ndryshme. • Rëndësinë që kanë landfillet për grumbullimin dhe riciklimin e mbetjeve urbane. • Rëndësinë që ka ndarja e mbetjeve urbane në kategori të ndryshme. • Mënyrat e mbrojtjes së natyrës nga mbetjet urbane
Numri i Nxënësve	15-20 nxënës
Numri i Mësuesve	2-3 mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit fillimisht njihen me shkaqet kryesore të mbetjeve, burimet kryesore të këtyre mbetjeve dhe pasojat që ato sjellin në mjedis. • Më pas nxënësit ndahen në grupe dhe realizojnë një aksion pastrimi por secili grup mbledh mbetje të ndryshme, letrat më vete, metalet më vete, plastika më vete dhe mbetjet ushqimore më vete. • Me ndihmën e mësuesve nxënësit ndërtojnë pankarta dhe fletpalosje me mesazhe sensibilizuese kundër mbetjeve dhe mënyrën sesi ti pakësojmë ato. • Për të mësuar më tepër riciklimit fëmijët me mbetjet plastike, rroba të vjetra dhe gazeta fillojnë të ndërtojnë objekte apo veshje të ndryshme për ti ripërdorur ato. • Vizita në vendet të ndryshme ku bëhet riciklimi i mbetjeve urbane ku specialist që merren me riciklimin bashkëbisedojnë me nxënësit se si bëhet ky process dhe rëndësia që ai ka. • Nxënësve u lihet si detyrë shtëpie që edhe në shtëpi ata të ndajnë mbetjet në bazë të materialit që ato kanë dhe të ripërdorin sa më shumë produkte në shtëpi. <p>Të realizohen ushtrimet bashkëlidhur.</p>
Mjetet e Nevojshme	Qese Plastike, doreza mbrojtëse, shishe qelsi, shishe plastike, ene alumini, gazetë, copa robash, hekur, fletore

6.2 Ushtrime

Për realizimin e planit mësimor të mësipërm planifikohen të realizohen tre ushtrime. U1 -Aksion pastrimi me stafin e AdZM Fier, U2 - Realizimi i një posteri dhe U3 - Projekti “Peshku shishe”.

Ushtrim 1 – Pastrim të mjedisit përreth

Mjete: qese, doreza, lopata

Koha: 1 – 2 orë.

Grupmosha: + 10

Ushtrim 2 – Krijim posteri

Pas sesionit të prezantimit, interpretoni posterin bashkëlidhur si dhe inkurajoni nxënësit të krijojnë një të ngjashëm.

Mjete: Poster

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 10

Ushtrim 3 – Projekti ‘Peshku shishe’

TEMA 7 – UJI

7.1 Informacioni i përgjithshëm dhe plani mësimor

Uji është një burim themelor dhe thelbësor për jetën, ekosistemet dhe qytetërimin njerëzor. Rëndësia e tij është e shumëanshme, duke përfshirë aspekte të ndryshme:

Vendimtar për jetën: Uji është vendimtar për mbijetesën e të gjithë organizmave të gjallë. Ai është një komponent kryesor i qelizave, i nevojshëm për reaksionet biokimike dhe mbështet funksionimin e përgjithshëm të sistemeve biologjike.

Ndihmon ekosistemet: Uji ruan ekosisteme të ndryshme, duke siguruar habitate për specie të shumta bimë dhe shtazore. Ligatinat, lumenjtë, liqenet dhe oqeanet janë komponentë thelbësorë të ekosistemeve të Tokës, duke mbështetur biodiversitetin dhe ekuilibrin ekologjik.

Shëndeti i njeriut: E drejta dhe paisja me ujë të pastër dhe të sigurt është thelbësore për shëndetin e njeriut. Është thelbësore për ujin e pijshëm, por edhe kanalizimet e higjienën, duke ndihmuar në parandalimin e përhapjes së sëmundjeve dhe duke siguruar mirëqenien e komuniteteve.

Bujqësia dhe siguria ushqimore: Uji është një burim thelbësor për bujqësinë, duke mbështetur rritjen e të korrave që përbëjnë bazën e furnizimit tonë ushqimor.

Aktivitetet industriale dhe ekonomike: Uji është i domosdoshëm për procese të ndryshme industriale, nga prodhimi deri te prodhimi i energjisë. Burimet e besueshme të ujit janë jetike për zhvillimin ekonomik dhe qëndrueshmërinë.

Rregullator i klimës: Oqeanet dhe trupat ujorë luajnë një rol të rëndësishëm në rregullimin e klimës së Tokës. Ata thithin dhe çlirojnë nxehtësinë, ndikojnë në modelin e motit dhe kontribuojnë në ekuilibrin e përgjithshëm të klimës.

Rekreacioni: Trupat ujorë, si lumenjtë, liqenet dhe oqeanet, ofrojnë mundësi rekreative dhe kontribuojnë në bukurinë estetike të peizazheve. Ata janë shpesh elementë kyç në turizëm dhe aktivitete në natyrë.

Transporti: Historikisht, uji ka qenë një mënyrë vendimtare transporti. Lumenjtë, detet dhe oqeanet kanë lehtësuar tregtinë, duke lidhur rajone dhe duke nxitur shkëmbimin kulturor.

Dita botërore e ujit është përcaktuar data 22 mars, ku mund të organizohen evente të ndryshme me qëllim theksimin e rëndësisë së ujit dhe nevojën për mbrojtjen e ujit.

Prezantim PPT:

22 Mars Dita Botwore e Ujit

Tema për këtë vit "Njëzetë për 2011" ekspozicioni zgjidhet si Baza e një horye (ZHN) për mbledhjen e të gjitha të dhënave të përballimit të shërbimit të 21

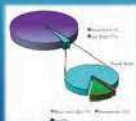
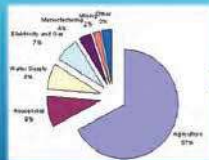
- Dēmītrij I mīdijāit
- Nāryshčiņeš klimatiķis

- Permyljet
- Thioesterat

Jane bërë gjithnjë e më keq nga vegetacioni i degraduar, foka, lumenjtë dhe liqenit

- Kur ne l tëmë pas dorë ekosistemit tona, ne e bëjmë më të vështirë funksionin e të gjithëve me ujë që u nevojitet për të mbijetuar.

- Fișele medicale prezintă stihon pe rândul din stihopul dintr-o pagină în stihonul dintr-o altă pagină.

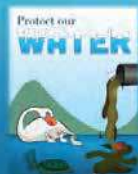

- kontinuitas i moda për ndodhjen e njëjtë.

De la cum jone ngaditja për të gënjë sllat me të cilat ne përcohem në botje me një il botëje e mifin se popullsi në trojë por ora mund të cilin mund të reja të cilat janë dhe kosto efektive për plotësimin e infrastrukturës të pamëftuarve apo të dëmtuar (amatorizuar).

FALEMINDERIT PER VEMENDJEN!

7.2 Ushtrime

Për realizimin e planit mësimor 'Uji', janë planifikuar tre ushtrime ët grupmoshave të ndryshme. U1 - Shfaqje filmi "Planeti Blu", U2 - Plotësoni fletën e punës dhe U3 - Projekti "Deti në një shishe"

Ushtrim 1 – Shfaqje filmi "Blue Planet"

Mjete: Film Dokumentar "Blue Planet"

Koha: 1 orë

Grupmosha: + 15

Ushtrim 2 – Plotësoni fletën e punës

Mjete: Fletë pune, lapsa

Koha: 1 orë.

Grupmosha: +10

Ushtrim 3 – Projekti 'Deti në një shishe'

TEMA 8 – LIGATINAT

8.1 Informacion I përgjithshëm dhe plani mësimor

Ligatinat janë të rëndësishme pasi ato ndihmojnë biodiversitetin, për të rregulluar cilësinë dhe sasinë e ujit, për të zbutur ndryshimet klimatike, për të ofruar mundësi ekonomike dhe për të ofruar përfitime kulturore dhe rekreative. Benefitet e ligatinave janë:

Pika me rëndësi për biodiversitetin: Ligatinat ndihmojnë një larmishmëri specimesh bimore dhe shtazore, shumë prej tyre përshtaten në mënyrë unike me këto mjedise.

Pastrojnë ujin: Ligatinat funksionojnë si filtra natyrore, duke mbajtur dhe pastruar ujin nga sedimentet.

Kontrollojnë përmbytjet: Ligatinat funksionojnë si mbrojtës natyrorë kundër përmbytjeve që janë shumë gjatë reshjeve të dendura ose stuhive. Ata veprojnë si sfungjer duke reduktuar rrezikun e përmbytjeve.

Zbutja e ndryshimeve klimatike: Ligatinat ruajnë dhe sekuestrojnë sasinë e madhe të karbonit, duke qenë në zbutjen e ndikimit të ndryshimeve klimatike. Ato bllokojnë dioksidin e karbonit dhe gazrat e tjera serrë.

Rekreacion: Ligatinat dhe kanë mundësi për rekreacion, duke përfshirë kundruesit e shpendëve, peshkimin dhe shetitjet.

Përfitime ekonomike: Në nxjerrim benefite ekonomike përmes aktiviteteve si peshkimi, bujqësia dhe turizmi.

Dita Botërore e Ligatinave është përcaktuar data 2 Shkurt, me qëllim theksimin e rëndësisë së ligatinave dhe nevojën për ruajtjen e tyre.

Prezantim PPT:

Ligatinat në Shqipëri

Parku Kombëtar Divjakë-Karavasta

Çfarë janë ligatinat?

Ligatinat janë zona natyrore apo artificiale që mund të jenë me ujë të kripur, të njezmët ose të ëmbël, të ndodhura pranë brigjeve ose jo.

- **Ligatinat me ujë të ëmbël:** lumenj, liqene, pellgje, kënetat dhe moçata
- **Ligatinat me ujë të kripur:** esluaro, baltovina, kripore, laguna, rife koralore.
- **Ligatinat e bëra prej njerëzve:** rezervuarët, pellgjet për kultivimin e peshkut, etj.

Të pandashme: Uji dhe ligatinat

Ligatinat kanë një rëndësi jetësore për ujin

- Grumbulojnë shiun dhe furnizojnë burimet nëntokësore.
- Rregulojnë sasinë e ujit duke e atë shpërndarë në kohën, në vendin dhe në sasinë e duhur.
- Përmirësojnë cilësinë e ujit duke përnthtur ndotësit e mundshëm.

Ligatinat dhe uji i ëmbël

Planeti ynë ngjyrë blu duket i tejmbushur me ujë

- Por, vetëm 2.5% e ujit është i pijshëm, i ruajtur në akullnaja, dëborë apo burime nëntokësore
- Më pak se 1% e ujit të pijshëm është i përdorshëm. 0.3% gjendet në lumenj dhe liqene

Ligatinat sigurojnë shumicën e kësaj sasie.

Ligatinat dhe rëndësia për biodiversitetin

40% e llojeve në botë jetojnë në ligatina.

Ligatinat shërbejnë si habitat për jetën e egër, veçanërisht për shpendët.

Shpendët i përdorin ligatinat për tu riprodhuar, ndërtuar fole dhe për të rritur të vegjlit e tyre.

Shpendët i përdorin ligatinat si burim i ujit të pijshëm, për t'u ushqyer, pushuar apo strehuar.

Ligatinat përbëjnë një përqindje të lartë të Zonave të Rëndësishme për Shpendët (IBA), kryesisht për shkak të rëndësisë së tyre për grumbullimet e mëdha të shpendëve të ujit.

Disa lloje shpendësh në ligatinat tona

Sqepbiza
Flamingo
Dallëndyshja e detit
Pelikani kacurrel, etj.

Parku Kombëtar Divjakë-Karavasta

Parku e ka fillimin e tij në vitin 1956 dhe u quajt Parku Kombëtar Flisha e Divjakës me sipërfaqe 1200 ha.

Parku Kombëtar Divjakë-Karavasta ka një sipërfaqe prej 22.230ha me Vendim të Këshillit të Ministrave në vitin 2007

Zonë RAMSAR, IBA, IBA, Kandidatë EMERALD

Habitatë me rendesi

- Laguna, më e madhja në Shqipëri (4900 ha)
- Pylltë me shpatë me pisha (1250 ha)
- Placeti Ranoë
- Zona kodinore
- Lumi Shkumbin dhe Seman

29

25

263

Pylltë me shpatë me pisha
Pylltë me shpatë me pisha
Pylltë me shpatë me pisha

Zonimi PKDK

Llojet e rendesishme

- Pinus pinca
- Pinus halepensis
- Populus alba
- Aster albanicus subsp. Paparistoi
- Oedha albanica subsp. A. paparistoi
- Puncratium maritimum
- Canis aureus
- Lutra lutra
- Pelecanus crispus
- Caretta caretta
- Anguilla anguilla

Pelikani kuznet (Pelecanus crispus)

Planeti ynë dhe humbja e ligatinave

- Një në tre lloje nga ujrat e ëmë dhe çeshtu i të gjithë specieve në ligatinë përballen me zhdukjen për shkak të humbjes së këtyre të fundit
- Ndryshimet klimatike përkeqësojnë gjendjen e ligatinave dhe kështu ujorë
- Më pak energji e ripërtëritshme dhe bujqësi ujorë nëntokësore në vendet e theta deri në vitin 2050
- Zona të reja do të preken nga stresit ujor, duke rritur konkurrencën për ujë midis njerëzve dhe ekosistemeve

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Ligatinat
Kohëzgjatja	2-3 Orë
Qëllimi	Nxënësit njihen me: <ul style="list-style-type: none"> • Të njihen me ligatinat • Shërbimet e ekosistemit • Diversiteti dhe habitatet
Numri i Nxënësve	15-20 nxënës
Numri i Mësuesve	1-2 mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit fillimisht njihen me konceptet kryesore të ligatinave, ekosistemet, lagunat, delta nëpërmjet një prezantimi vizual. • Më pas nxënësit ndahen në grupe dhe realizojnë një aksion pastrimi por secili grup mbledh mbetje të ndryshme, letrat më vete, metalet më vete, plastika më vete dhe mbetjet ushqimore më vete. • Me ndihmën e mësuesve nxënësit ndërtojnë pankarta dhe fletpalosje me mesazhe sensibilizuese kundër mbetjeve dhe mënyrën sesi ti pakësojmë ato. • Për të mësuar më tepër riciklimit fëmijët me mbetjet plastike, rroba të vjetra dhe gazeta fillojnë të ndërtojnë objekte apo veshje të ndryshme për ti ripërdorur ato. • Prezantimi i posterit të ligatinave mbi formimin dhe rëndësinë e tyre. • Për grupmosha të caktuara ngjyrosni, ligatinat përkatëse. • Realizoni një ekspozitë për kundrimin e shpendëve në një prej ligatinave të afërta. <p>Të realizohen ushtrimet bashkëlidhur.</p>
Mjetet e Nevojshme	Prezantim visual, fletë pune, dylbi, teleskop, formular monitorimi

8.2 Ushtrime

Për organizimin dhe festimin e ditës botërore të ligatinave janë planifikuar dy ushtrime. U1 - Ngjyrosni ekosistemin dhe U2 - Realizimi i një posterit.

Ushtrim 1 – Ngjyrosni ekosistemin

Mjete: Fletë pune, lapsa

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 7

Ushtrim 2 – Krijim posteri

Pas sesionit të prezantimit, interpretoni posterin bashkëlidhur si dhe inkurajoni nxënësit të krijojnë një të ngjashëm.

Mjete: Poster

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 10

Tema 9 – Ndryshimet klimatike

9.1 Informacion i përgjithshëm dhe plani mësimor

Ndryshimi i klimës i referohet ndryshimeve afatgjata të temperaturës, reshjeve dhe kushteve të tjera atmosferike në Tokë. Aktivitetet njerëzore, veçanërisht djegia e lëndëve djegëse fosile dhe shpyllëzimi, kanë kontribuar ndjeshëm në rritjen e gazeve serrë, duke çuar në ngrohjen globale dhe ndryshimet klimatike. Pasojat e ndryshimeve klimatike janë të gjera dhe përfshijnë rritjen e nivelit të detit, ngjarjet ekstreme të motit dhe ndërprerjet e ekosistemeve.

Zbutja ose zhdukja e ndryshimeve klimatike kërkon një përpjekje të përbashkët nga individët, komunitetet, qeveritë dhe bizneset.

Djegia e lëndëve djegëse me përbërje fosile gjeneron emetime të gazrave serrë që veprojnë si një batanije e mbështjellë rreth Tokës, duke bllokuar nxehtësinë e diellit dhe duke rritur temperaturat.

Gazet kryesore serrë që po shkaktojnë ndryshime klimatike përfshijnë dioksidin e karbonit dhe metanin. Këto vijnë nga përdorimi i karburantit, për shëmbull përdorimi i makineve me karburant ose përdorimi i tepërt i gymyrit për ngrohje. Energjia, industria, transporti, ndërtesat, bujqësia dhe përdorimi i tokës janë ndër sektorët kryesorë që shkaktojnë gazrat serrë.

Sipas studimeve del qartazi se njerëzit janë përgjegjës për pothuajse të gjithë ngrohjen globale gjatë 200 viteve të fundit. Aktivitetet njerëzore si ato të përmendura më sipër po shkaktojnë gazra serrë që po ngrohin botën më shpejt, të paktën dy mijë vitet e fundit.

Temperatura mesatare e sipërfaqes së Tokës tani është rreth 1.1°C më e ngrohtë se sa ishte në fund të viteve 1800 (para revolucionit industrial) dhe më e ngrohtë se në çdo kohë në 100,000 vitet e fundit. Dekada e fundit (2011-2020) ishte më e ngrohta e regjistruar dhe secila nga katër dekadat e fundit ka qenë më e ngrohtë se çdo dekadë e mëparshme që nga viti 1850.

Data 22 prill është përcaktuar si dita e tokës, një event që duhet të kujtojë shoqërinë njerëzore për ndryshimet klimatike, ngrohjen globale dhe masat që duhet të ndërmarim për të ulur temperaturën e përgjithshme të planetit tonë.

Prezantim PPT:

Aktivitetet e studentëve në 1970

Tema e Ditës Botërore së Tokës për vitin 2022

- Qindra shkolla, kolegje dhe universitete morën pjesë në Ditën e Tokës. Protesta paqësore kishte qëllim mbrojtjen e mjedisit.

- Ky është momenti për të ndryshuar të gjitha - kishën e biznesit, kishën politike dhe mbrojtjen e saj në marrjen masave për klimën. Tani është koha për qeverinë e pandalshëm për të marrur dhe mbrojtur shëndetin tonë, familjet tona, jetesën tonë... së bashku, në duart e investimit në planetin tonë.
- Me shumë se 1 miliard njerëz në 192 shtete tani marrin pjesë në aktivitetet e Ditës së Tokës, duke e bërë atë krenarinë më të madhë qytetare në botë.

Ndotja nga shkarkimet e naftës

Shkarkimi i ujërave të zeza të papërpunuara

Ndotja nga industritë dhe termocentralet

Humbja e Jetës së Fijë dhe shpyllëzimi

Hedhja e toksinave, të tilla si pesticide dhe e mbetjeve të tjera toksike, në përrën dhe lumet.

Perdorimi i jashtë mase i produkteve të naftës për automjetet; po ndalojmë gjithmonë e më tepër ajrin

Cfarë mund të bëni ju për të mbrojtur Tokën???

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Ndryshimet Klimatike
Kohëzgjatja	3-4 Orë
Qëllimi	<p>Nxënësit njihen me:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ç'është moti • Ç'është klima • Proceset Natyrore • Ndryshimet klimatike dhe ligatinat • Ndryshimet klimatike dhe laguna e Karavastasë • Ç'është ngrohja globale • Lidhja mes ngrohjes globale dhe ndryshimit të klimës • Krahasimi midis Ngrohjes Globale dhe efektit Serrë. • Roli i njerzve për ngadalësimin e ngrohjes globale.
Numri i Nxënësve	15-20 nxënës
Numri i Mësuesve	2-3 mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	<ul style="list-style-type: none"> • Nxënësit fillimisht njihen me termat e ndryshimeve klimatike sic janë: <ul style="list-style-type: none"> -moti -klima -proceset natyrore -ngrohja globale -ndryshimet e klimes -roli i ligatinave dhe lagunës <p>Të realizohen ushtrimet bashkëlidhur.</p>
Mjetet e Nevojshme	Qese Plastike, doreza mbrojtëse, shishe qelsi, shishe plastike, ene alumini, gazetë, copa rrobash, hekur, fletore

9.2 Ushtrime

Për festimin e ditës së tokës planifikohen të realiohën dy ushtrime të grupmoshave të ndryshme. U1- Dy termometra dhe U2- Shfaqje filmi “Blue planet”

Ushtrim 1 – Dy termometrat

Mjete: Fletë pune, vazo, termometër, qese plastike

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 13

Ushtrim 2 – Shfaqje filmi “Blue Planet”

Mjete: Film Dokumentar “Blue Planet”

Koha: 1 orë

Grupmosha: + 15

Tema 10 – Mbrojtja e pyjeve nga Zjarret

10.1 Informacion i përgjithshëm dhe plani mesimor

Zonat e mbrojtura, si parqet kombëtare, parqet natyrore, peizazhet e mbrojtura etj, përballen me një sërë kërcënimesh të mëdha kur hasen me zjarret në natyrë. Këto kërcënime kanë ndikime të madha si në aspektet ekologjike, mjedisore, sociale, ekonomike dhe njerëzore. Si pasojë e zjarreve këto janë ndikimet më të mëdha në një zonë të mbrojtur:

Humbja e biodiversitetit: Zjarret mund të çojnë në shkatërrimin e habitateve dhe humbjen e llojeve të faunës dhe florës. Zonat e mbrojtura shpesh strehojnë ekosisteme unike dhe të ndjeshme dhe përhapja e shpejtë e zjarreve mund të rezultojë në zhvendosjen ose zhdukjen e llojeve të caktuara.

Proceset ekologjike ndryshojnë: Intensiteti i zjarreve në natyrë mund të prishë proceset natyrore ekologjike, të tilla si shpërndarja e polenave, farave, ciklimi i lëndëve ushqyese dhe vazhdimësia e riprodhimit. Ky përçarje mund të ketë efekte negative të mëdha në të gjithë ekosistemin, duke ndikuar në ekuilibrin dhe funksionimin e mjedisit.

Cilësia e ajrit dhe ujit: Djegia e bimësisë gjatë zjarreve ë natyrë lëshon ndotës në ajër. Për më tepër, burimet nga zonat e djegura mund të ndotin burimet e ujit me sediment dhe hi, duke ndikuar në ekosistemet ujore dhe duke kërcënuar potencialisht furnizimet me ujë si për jetën e egër ashtu edhe për komunitetet njerëzore etj.

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Mbrojtja e pyjeve nga zjarret
Kohëzgjatja	3 – 4 Orë
Qëllimi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Të njihen nxënësit me <ul style="list-style-type: none"> • Karakteristikat e zjarreve në pyje • Shkaqet • Llojet e zjarreve • Mirëmbajtja dhe ndihma për pyllin 2. Ndërgjyegjësimi për <ul style="list-style-type: none"> • Parandalimin • Zhdukja ose kontrolli i djegies së mbeturinave
Numri i Nxënësve	20-25 nxënës
Numri i Mësuesve	2-3 mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	<p>Fillimisht bëhet një prezantim mbi Zjarret në qendrën e Vizitorëve.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Karakteristikat e zjarreve në pyje • Topografia • Pasojat <p>Bashkëbisedohet me personelin e AdZM për:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Si të parandalojmë një zjarr në pyje • Cfare duhet të bëjme gjatë zjarrit në pyje • Masat e marra nga AdZM për rastet e zjarreve <p>Te njihen femijet me gjitha pajisjet që AdZM përdor gjatë një rasti zjarri. Të realizon ushtrimet bashkëlidhur.</p>
Mjetet e Nevojshme	Uniforma, Fikëse zjarri dhe mjetet ndihmëse, mjetet mbrojtëse, mjetet e oksigjenit.

10.2 Ushtrime

Për zbatimin e këtij plani mësimor janë planifikuar dy ushtrime, të grupmoshave të ndryshme. U1 - Shfaqje filmi “Zjarret” dhe diskutim dhe U2 - Demonstrim i përdorimit të paisjeve për parandalimi të zjarreve në natyrë.

Ushtrim 1 – Shfaqje filmi “Zjarret” dhe diskutim

https://www.youtube.com/watch?v=F3OX1PR2SCM&ab_channel=FRONT-LINEPBS%7COfficial

Mjete: Film Dokumentar

Koha: 1 orë

Grupmosha: + 15

Ushtrim 2 – Demonstrim i përdorimit të paisjeve për parandalimi të zjarreve në natyrë.

Numri I zjarreve e qëllimshme ose jo, brenda zonave të mbrojtura janë në rritje. Si pasojë e kësaj, duhet të rritet vigjilenca, parandalimi dhe metodat e ndalimit të këtij aspekti negativ. Sesion informues nga AdZM mbi metodat e fikjes së zjarrit si dhe paisjet përkatesë në ndihmë është e domosdoshme. Stafi I AdZM demonstron metodat e fikjes së zjarrit dhe paisjet e nevojshme.

Mjete: Paisje për fikjen e zjarrit, veshje specifike

Koha: 1 orë

Grupmosha: +13

Tema 11 – Pylli

11.1 Informacion I përgjithshëm dhe plani mësimor

Pyjet luajnë një rol thelbësor në mirëqenien e planetit, duke ofruar një gamë të gjerë përfitimesh ekologjike, ekonomike dhe sociale:

Ruajtja e Biodiversitetit: Pyjet janë shtëpia e një sërë specimesh bimore dhe shtazore, shumë prej të cilave janë unike dhe endemike. Ato shërbejnë si habitate jetike, duke ndihmuar biodiversitetin dhe duke kontribuar në mirëqenien e përgjithshme të ekosistemeve.

Rregullimi i klimës: Pyjet luajnë një rol kyç në rregullimin e klimës së Tokës. Ata thithin dioksidin e karbonit gjatë fotosintezës, duke vepruar si thithës të karbonit dhe duke ndihmuar në zbutjen e ndryshimeve klimatike.

Prodhimi i oksigjenit: Nëpërmjet fotosintezës, pemët dhe bimët në pyje prodhojnë oksigjen, i cili është thelbësor për mbijetesën e njerëzve dhe organizmave të tjerë.

Rregullimi i ciklit të ujit: Pyjet ndihmojnë në ruajtjen e rrjedhës së qëndrueshme të ujit në lumenj dhe përrrenj, zvogëlojnë rrezikun e përmytjeve dhe kontribuojnë në rimbushjen e ujërave nëntokësore.

Ruajtja e tokës: Pyjet luajnë një rol vendimtar në parandalimin e erozionit të tokës duke stabilizuar tokën me sistemet e tyre rrënjë.

Burim ekonomik: Pyjet ofrojnë një gamë të gjerë burimesh ekonomike, duke përfshirë lëndën drusore, produktet pyjore jo-drunore dhe bimët mjekësore.

Rekreacion dhe turizëm: Pyjet ofrojnë mundësi rekreative si shëtitje, kampe dhe kundrim të kafshëve të egra. Ato gjithashtu kontribuojnë në turizëm, duke tërhequr vizitorë që kërkojnë peizazhe natyrore dhe piktoreske.

Prezantim PPT:

Dita ndërkombëtare e pyjeve

International Day of Forests
Shikoni videon dhe plotësoni fjalinë.
Pyjet janë shtëpi e .....% e jetës në tokë.

International Day of Forests
Pyjet janë shtëpi e 80 % e jetës në tokë.
Shikojeni edhe njëherë videon, çfarë shikoni në pyll?

Në pyje ka biodiversitet. Ne mund të shohim...
+ blëtë
+ buburrec
+ pemë
+ krimb
+ kaproli
+ gjethe
+ degë
+ milingona

Shikoni videon...
Çfarë po ndodh sot me pyllbotë?

Cfarë shikoni në këtë foto?

Përcatit figurat me fjalitë,
10 arsyë pse duhet t'i duash pemët dhe pyjet

1. Pyjet janë amëzë për më shumë se 80% e katërtrës të tokës dhe bimëve.
2. Pyjet shpesh shpëtojnë e krahonit ; ato ndihmojnë në mbrojtjen klimare.
3. Pemet janë të rëndësishme për ujërat. Ata futen ujë dhe ndihmojnë në ngulimin e ndarjes.
4. Ujërat na japin më pak rregull dhe energji.
5. Ujërat na japin më pak ndërtim e atëherë dhe modë.
6. 25% e hapësirës së tokës nga bimët e pyjeve trashëgojnë.
7. Ujërat japin të mëdha, si Mj. Jeshu, Bogëta dhe Taksia, e mënyrë ujë.
8. Pemet në tërësi të tokës duhet në Kullësi. Ehtë 138 m e gjatë!
9. Pemet dhe bimët na japin ujë. Pemet si ujë dhe si shi.

Pyjet na japim.....
Pyjet janë të rëndësishëm sepse.....

A e shihni këtë logo?

Cfarë mendoni se bëjnë njerëzit në Ditën
Ndërkombëtare të Pyjeve?

Sfidë

1. Bashkëjoni iniciativë për përfaqësimin e pemëve. Gjeneroni një pemë dhe përfaqësimi atë!
2. Mblidhni një pemë ose në kopshtin tuaj ose në Parkun Kombëtar Divjake-Katavastaj!

Faleminderit!

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Pylli
Kohëzgjatja	3 – 4 Orë
Qëllimi	<ul style="list-style-type: none"> • Të rrisë ndërgjegjësimin për rëndësinë e pyjeve dhe qëllimet e Ditës Ndërkombëtare të Pyjeve • Të ndërtojë fjalorin e nxënësve për të folur për biodiversitetin në pyje, rëndësinë e tyre dhe reziqet përballen • Të zhvillojë aftësitë e të menduarit kritik • Të zhvillojë aftësitë e planifikimit, kreativitetit dhe dizajnit
Numri i Nxënësve	20-25 nxënës
Numri i Mësuesve	2- mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	<p>Ky plan mësimor ndihmon në rritjen e ndërgjegjësimin për rëndësinë e pyjeve. Ai bazohet në Ditën Ndërkombëtare të Pyjeve të Kombeve të Bashkuara, e cila mbahet më 21 mars çdo vit, por mund të përdoret në çdo kohë të vitit. Dita feston dhe rrit ndërgjegjësimin për rëndësinë e të gjitha llojeve të pyjeve, dhe njerëzit inkurajohen të organizojnë aktivitete që përfshijnë pyje dhe pemë, të tilla si fushata për mbjelljen e pemëve. Në këtë mësim, nxënësit mendojnë për biodiversitetin e pyjeve dhe mësojnë për katër ‘shtresat’ pyjore. Pastaj ata zbulojnë se çfarë kërcënimesh përballen pyjet dhe pse pyjet janë kaq të rëndësishme për kafshët, njerëzit dhe planetin. Ata mësojnë për llojet e ngjarjeve që organizohen për Ditën Ndërkombëtare të Pyjeve dhe, në fund, ata planifikojnë ngjarjen e tyre dhe hartojnë një poster që e ndajnë me klasën.</p> <p>Të realiohen ushtrimet bashkëlidhur.</p>
Mjetet e Nevojshme	Prezantim, Video per Pyjet, fletore, lapsa, pjesë të hollë të trungut të një peme, letër e madhe, shënues, xham zmadhues, letër.

11.2 Ushtrime

Për realizimin e planit mësimor planifikohen tre ushtrime të grupmoshave të ndryshme, bashkëlidhur. U1 - Po ti sa vjec je?, U2- Plotësoni fletëne punës dhe U3 – Ngjyrosni bimët e zonës.

Ushtrim 2 - Po ti sa vjec je?

Informacion i përgjithshëm mbi ushtrimin

Çdo sezon rritjeje, një pemë shton një shtresë të re druri në trungun dhe gjymtyrët e saj. Duke numëruar unazat e rritjes, mund të dalloni sa e vjetër ishte pema ose pjesa e pemës kur është e prerë. Çdo unazë vjetore ka një pjesë të gjerë dhe të lehtë të quajtur “dru i hershëm” dhe një pjesë/vijë rrethi të ngushtë dhe të errët të quajtur “dru i vonë”. Në klimat e butë, druri i hershëm formohet gjatë sezonit të lagësht, të rritjes së pranverës dhe druri i vonë formohet kur rritja ngadalësohet në vjeshtë dhe dimër. Unazat na japin informacion për klimën dhe motin e zonës me kalimin e kohës, si dhe dëshmi të shqetësimeve mjedisore, si insektet, zjarret dhe përmytjet. Për shembull, një sezon i lagësht pranvere do të prodhojë më shumë rritje dhe një unazë më të gjerë, ndërsa një thatësi ose ngrica e papërshtatshme do të prodhojë një unazë të ngushtë. Plagët mund të tregojnë zjarr ose dëmtime të tjera fizike dhe unazat e anashkaluara me një anë të ngushtë mund të tregojnë se pema ishte e mbushur me një pemë tjetër në atë anë.

Koha: 1 orë

Materialet: Një pjesë të hollë të trungut të një peme, letër e madhe, shënues, xham zmadhues, letër.

Procedura: Siguroni të merrni paraprakisht një pjesë të hollë të trungut të një peme, në formë biskote, si në foto. Ose me anë të një sharre merrni pjesë të një peme të rënë, si pjesë nga degët ose nga trungu. Pjesët duhet të jenë të thara nga të dyja anët, në diell ose në një dhomë të ngrohtë. Pasi ta keni fshirë mirë sipërfaqen e ujë ose letër, numëroni rrathët për të matur vjetërsinë e një peme. Një mbushje kafe dhe e bardhë bëjnë një vit për pemën.

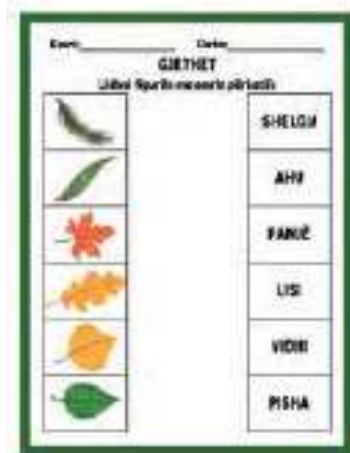

Ushtrim 2 – Plotësoni fletën e punës

Mjete: Poster

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 10

Ushtrim 3 – Ngjyrosni bimët e zonës

Mjete: Poster

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 10

Tema 12 – Peshkimi

12.1 Informacion i pergjithshëm dhe plani mësimor

Peshkimi në botë është një burim i rëndësishëm ushqimi, pune, argëtimi dhe kulture. Peshkimi nuk është i rëndësishëm vetëm për shëndetin e planetit, por edhe për ekonominë botërore. Peshku dhe produktet e detit janë ndër mallrat më të tregtuara në botë, me vlerë miliarda dollarë çdo vit Peshkimi është një burim kryesor punësimi. Mbi 38 milionë njerëz mbështeten drejtpërdrejt te peshkimi për punësim. Shumica e këtyre njerëzve po mbështetin familjet dhe komunitetet.

Një miliard njerëz mbështeten te peshqit detarë si një burim i rëndësishëm i proteinave Sipas Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Ushqimin dhe Bujqësinë (FAO), sasia e peshkut të kapur në mbarë botën në vitin 2000 do të mbushte 37,000 pishina me madhësi olimpike. Ndërsa në dy vitet e fundit kjo sasi është dhjetëfishuar me 178.1 milionë tonë metër kub në 2021, dhe 184.6 milionë tonë metër kub në 2022.

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Peshkimi
Kohëzgjatja	1 – 2 Orë
Qëllimi	<ul style="list-style-type: none"> • Të rrisë ndërgjegjësimin për rëndësinë e ekosistemeve ujore të ujrave të ëmbla, mjelma dhe të kripura. • Të rrisë ndërgjegjësimin për rëndësinë e peshkimit të qëndrueshëm. • Të zhvillojë aftësitë e planifikimit, kreativitetit dhe dizajnit
Numri i Nxënësve	20-25 nxënës
Numri i Mësuesve	1-2 mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	Aktivitetet ndihmojnë në rritjen e ndërgjegjësisë së nxënësve lidhur me rëndësinë e ekosistemeve ujore dhe peshkimit të qëndrueshëm. Të realizohen ushtrimet bashkëlidhur.
Mjetet e Nevojshme	Prezantim, fletore, lapsa, video

12.2 Ushtrime

Për realizimin e këtij plani mësimor janë planifikuar tre ushtrime për grupmosha të ndryshme, U1- Labirint me Nemon, U- 2 Përdatisi një poster dhe U3 – Shkruani një artikull gazete.

Ushtrim 1 – Labirint me Nemon

Mjete: Fletë pune, lapsa

Koha: 30 minuta.

Grupmosha: + 10

Ushtrim 2 – Diskutim “Menaxhimi i peshkimit në një mënyrë të qëndrueshme”

Mjete: Poster

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 15

Procedura: Ndani klasën në grupe të vogla. Jepini secilit grup një nga ndikimet e ekosistemit, si për shëmbull mbipeshkimi, shkatërrimi i habitatit, dinamika e rrjetës ushqimore dhe kapja e rastësishme. Secili grup duhet të ketë parasysh hartën se si mund të përmirësojmë praktikën e peshkimit dhe industrinë e peshkimit për të ulur ndikimin e tyre të akorduar në ekosistemin dhe për ta bërë peshkimin më të qëndrueshëm. Për t'i ndihmuar studentët të gjenerojnë idetë e tyre, mund të shkruani disa fjalë kyçe në tabelë, për shembull, pajisje peshkimi, varka, specie, habitate, mbrojtje, ligj. Pas pesë minutash, kërkojuni studentëve të ndajnë idetë e tyre dhe të krijojnë një hartë me idetë e tyre në tabelë për secilin ndikim në ekosistem, me idetë e secilit. Shumë ide do të kryqëzohen ose ndërthuren me njëra tjetrën midis ndikimeve të ndryshme të ekosistemit. Theksoni tek studentët se në mënyrë që peshkimi të jetë i qëndrueshëm, do të duhet të marrim në konsideratë mënyra për të reduktuar të gjitha ndikimet negative në ekosistem.

Ushtrim 3 – Shkruani një artikull gazetë

Mjete: Poster

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 13

Procedura: Kërkojini nxënësve që të imagjinojnë sikur janë gazetarë të cilëve u është kërkuar të informojnë komunitetin lidhur me problematikat e ndryshme që kanë ndodhur në rajonin e Divjakës. Në këtë rast do shkruajmë për peshkimin e qëndrueshëm dhe gjuetinë e paligjshme të peshkimit. Krijoni një histori rreth kësaj tematike dhe kërkojini një shoku redaktimit të materialit. Për krijimin e historisë, ju ndihmojnë duke ju përgjigjur pyetjeve, Pse? Cfarë? Si? Ku? Kur?

Tema 13 – Breshkat detare

13.1 Informacion i përgjithshëm dhe plani mësimor

Breshkat detare luajnë një rol jetik në ruajtjen e shëndetit të oqeaneve, deteve të botës për më shumë se 100 milionë vjet. Duke filluar nga ruajtja e ekosistemeve të shëndetshme të shkëmbinjve koralorë deri tek transporti i lëndëve ushqyese nga oqeanet në plazhe dhe dunat bregdetare.

Breshkat e detit udhëtojnë midis tokës dhe detit si dhe notojnë mijëra kilometra, nëpër dete e oqeanë gjatë jetës së tyre. Ata presin me dekada derisa të mund të riprodhohen, duke u kthyer në të njëjtat plazhe ku kanë lindur për të hedhur vezët e tyre. Femrat mund të bëjnë qindra vezë në një sezon të folezimit, megjithatë jo të gjitha vezët celin. Përtej këtyre sfidave të rëndësishme natyrore, breshkat e detit përballen me kërcënime të shumta të shkaktuara nga njerëzit, të tilla si ndryshimet klimatike, peshkimi masiv, humbja e habitatit të foleve etj, kërcënime të cilat kanë ulur në mënyrë drastike numrin e tyre në botë. Ndërsa popullsia e breshkave të detit zvogëlohet, po ashtu zvogëlohet aftësia e tyre për të përmbushur funksionet jetësore në ekosistemet e oqeanit.

BRESHKAT DETARE

Fakte për breshkat detare

- Breshkat detare janë reptil, që do të thotë kanë gjak të ftohtë dhe lëkurë me lëpë.
- Ata e mbajten frymën nën ujë nga 4 deri në 7 orë.
- Një femër mund të rishojë 100-125 vezat gjatë folezimit.
- Një breshkë detare jeton 50 vite ose më shumë.
- Breshkat detare shpeshqojnë më njëra kilometra.
- Ata jetojnë që prej kohës së diozoaurve, më shumë se 100 milion vite.
- Breshkat detare ushqehen me kaniella, molusqe, gjarre e hehnerike të tjerë.

Le të zhytemi dhe zbulojmë breshkat detare!

- Informacion të përgjithshëm për breshkat detare
- Pse breshkat detare janë të rëndësishme
- Kërcënimet kryesore
- Si ADZM flet i mbrojt breshkat
- Si mund ti ndihmoni ju breshkat

Llojet e breshkave detare

Breshka kornë bluarie   Breshka e gjatë   Breshka kullimash

KÉRCÉNIMET

- Praktikat e paligjshme të peshkimit
Tregëtia dhe konsumi i paligjshëm i
tyre
Shkatërrimi i habitatit
Ndotja mjedisore
Ndryshimet klimatike

brezhëkatë detare Stranded konsiderohen të gjitha llojet e brezhëkave të detit të gjitura në plazh ose në ujë të ngjeshura, plazhosur (dëmtuar) apo që shfaqin simptomë të ndonjë sëmundjeje ose çllojeje jo normale.

NE BASTIN E NJE DRESHKE TE GJALLE

KONTAKTO qendrën më të afërt të shpërblimit të breshkave detare, duke u përcjell atyre të detyrjet e moshës.

- Vendiqfem dhe aksesin më të afërt për të mbërritur në vendqarje
- Përkrahesh vizual të shëmbimeve
- Prir për udhëzime të mëdha nga objektet

NË RASTIN Ë NË BASHKË TË MCDONALD

MOS u përhap të lehtëzish kafshëve
MOS e grek — ato mund të kenë balancë
me ujë — dhe të tjerë të tjerë.

- Vëndodhjen e trashësisë
- Frit për udhëzime të mëtejshme nga ekspertët

FALEMINDERIT

Titulli i Aktivitetit	Plani mësimor: Breshkat detare
Kohëzgjatja	3 – 4 Orë
Qëllimi	<p>1. Të njihen nxënësit me</p> <ul style="list-style-type: none"> • Llojet e breshkave • Rendesia e breshkave • Njohja me breshkat dhe gjurmet e tyre • Njohja me procesin e shumimit të tyre <p>2. Ndërgjygesimi për</p> <ul style="list-style-type: none"> • mbrojtjen e breshkeve • për një det të pastër
Numri i Nxënësve	20-25 nxënës
Numri i Mësuesve	2-3 mësues
Përshkrimi i Aktivitetit	<p>Fillimisht bëhet një prezantim mbi breshkat e detit në qendrën e Vizitorëve.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rëndësinë e breshkave • Shumimi I breshkave të detit • Identifikimi i vendeve të mundshme të shumimit • Problematikat me ndotjen e detit • Mbrojtja e breshkave <p>Bashkëbisedohet me personelin e AdZM për:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Breshkat e detit si specie të rrezikuara • Shumimi I tyre në plazhin e Divjakes • Masat e marra nga AdZM për mbrojtjen e tyre <p>Të realizohen ushtrimet bashkëlidhur.</p> <p>Vizitë në plazhin e Divjakes për të parë nga afër breshkat ose gjurmet e tyre. Aktivitet përfundon në vendet e mundshme të folezimit.</p>
Mjetet e Nevojshme	Qese plastike dhe dorashka

13.2 Ushtrime

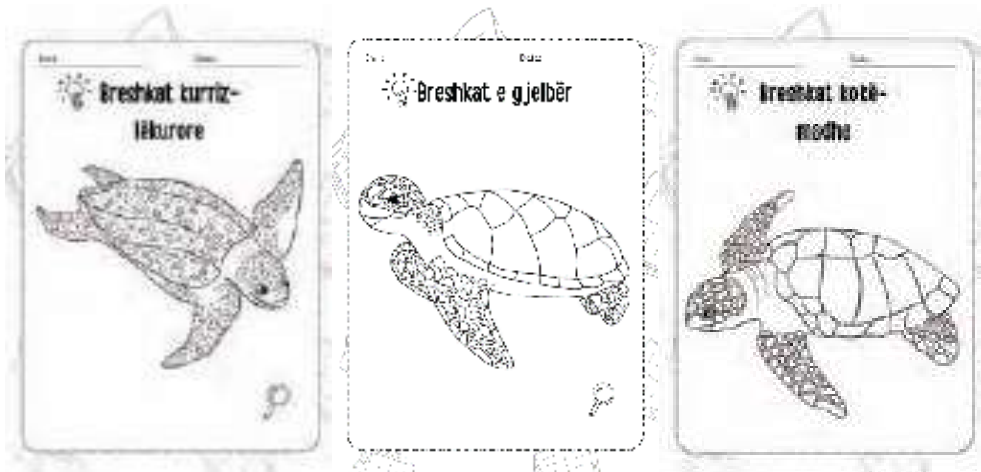
Për zbatimin e këtij plani mësimor janë përgatitur dy lloje ushtrimesh të grupmoshave të ndryshme, U1 – Ngjyrosni breshkat detare dhe U2 – Plotësoni fletën e punës

Ushtrim 1 – Ngjyrosni breshkat detare

Mjete: Fletë pune, lapsa

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 7

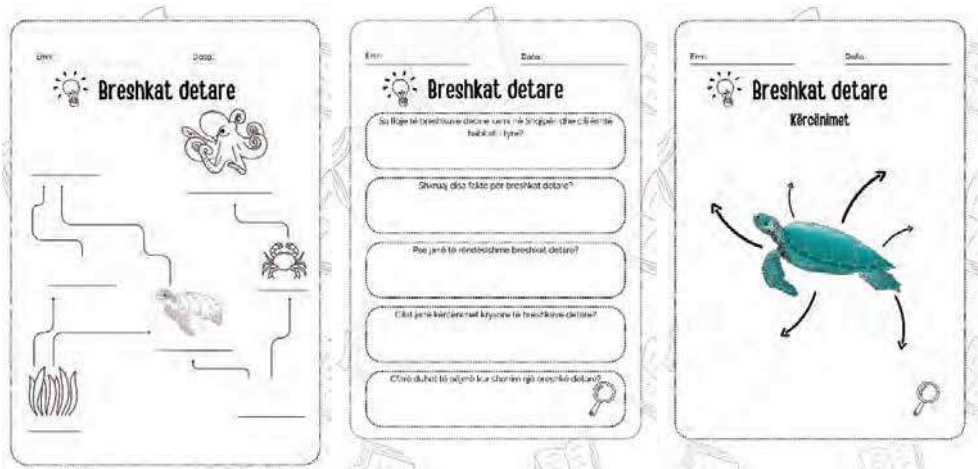

Ushtrim 2 – Plotësoni fletët e punës

Mjete: Fletë pune, lapsa

Koha: 1 orë.

Grupmosha: + 7

Aneks II

iNaturalist - Le të provojmë iNaturalist

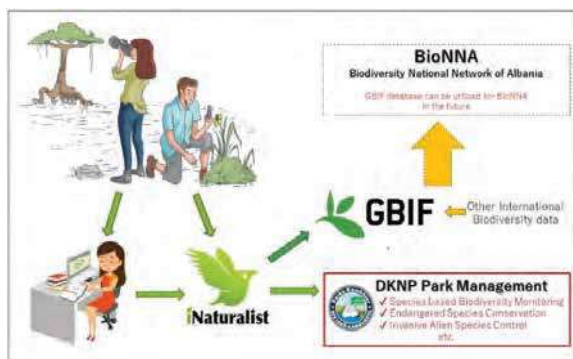

Informacione të përgjithshme rreth përdorimit të aplikacionit iNaturalist

- iNaturalist është një rrjet social virtual ku qytetarë të ndryshëm ndajnë informacione mbi biodiversitetin për të ndihmuar njëri-tjetrin të mësojnë më shumë për natyrën.
- Ky aplikacion është gjithashtu një sistem për identifikimin dhe regjistrimin e specieve në një zonë të caktuar. Mund ta përdorni për të regjistruar vëzhgimet tuaja, për të mësuar më shumë rreth specieve, për të bashkëpunuar me të tjerët për të mbledhur informacion për qëllime kërkimore ose për të regjistruar vëzhgimet tuaja sporadike.

Udhëzues Përdorimi

- Vëzhgimet e postuara do të ndahen me Fondin Global për Informacionin e Biodiversitetit (GBIF), i cili është një shërbim ndërkombëtar i shkëmbimit të të dhënave biologjike pas identifikimit nga komuniteti i përdoruesve iNaturalist.
- Çdokush mund të postojë falas të dhënat e mbikqyrjes nga një pajisje celulare ose kompjuter. Emërtimi i llojit, ora e data, koordinatat si dhe bashkëngjitja e fotove ose audios.
- Është e rëndësishme që stafi i AdZM të regjistrojë vëzhgimet e tij gjatë patrullimeve, pasi të dhënat shërbejnë në raporte të ndryshme shkencore të ardhshme..
- Të dhënat e mbledhura në aplikacionin iNaturalist si dhe kombinimi me aktivitete të tjera monitoruese gjithëpërfshirëse janë të rëndësishme për menaxhimin e parkut..

iNaturalist/ Parku Kombëtar Divjakë-Karavasta

Aneks III Harta e Edukimit Mjedisor në PKDK

No.	Name	Description
1	EN: Dunlin AL: Gjeleza ashëzëzë (<i>Calidris alpina</i>)	- It is located on the water surfaces of the Park. - It can be observed throughout the year. - Gendet në zonën e Parkut. - Mund të vërehet gjatë gjithë vitit.
2	EN: Common Glasswort AL: Kripthi / Sallkornia (<i>Salicornia europaea</i>)	- It is located in the salty lands near the Lagoon. - It can be observed throughout the year. - Ndohet në tokat e kripura pranë Lagunes. - Mund të vërehet gjatë gjithë vitit.
3	EN: Mastic AL: Xina (<i>Pistacia lentiscus</i>)	- It is located in the forest of Divjaka. - It can be viewed throughout the year. - Ndohet në pyllin e Divjakës. - Mund të shikohet gjatë gjithë vitit.
4	EN: Coastal prickly juniper AL: Dëllinja (<i>Juniperus macrocarpa</i>)	- It is located in the forest area of the Park. - It can be viewed throughout the year. - Ndohet në zonën pyjore të Parkut. - Mund të shikohet gjatë gjithë vitit.
5	EN: Asteri shqipar (<i>Galatella albanica</i>)	- It is located in the pine forest. - Blooms in October. - Ndohet në pyllin me pisha. - Lulezon në muajin Tetor.
6	EN: Mediterranean snail AL: Kermilli (<i>Theba pisana</i>)	- It is located near the coast. - It can be viewed throughout the year. - Ndohet pranë bregut të detit. - Mund të shikohet gjatë gjithë vitit.
7	EN: Common Sea-lavender AL: Fshesa (<i>Limonium vulgare</i>)	- It is located in the salty lands. - It can be seen during the months of July-August. - Ndohet në tokat e kripura. - Mund të shikohet gjatë muajve Korrik-Gusht.
8	EN: Hermann's Tortoise AL: Breshka e fokes (<i>Testudo hermanni</i>)	- It is located throughout the territory of the Park. - It can be seen during the months of March-November. - Ndohet në gjithë territorin e Parkut. - Mund të shikohet gjatë muajve Mars-Nëntor.
9	EN: Atlantic collared lizard AL: Gafnja bu (<i>Collinectes sapidus</i>)	- It is located in the waters of the lagoon and - It can be viewed throughout the year. - Ndohet në ujrat e lagunes dhe në bregdet. - Mund të shikohet gjatë gjithë vitit.
10	EN: European Flamingo AL: Flamingo rozë (<i>Phoenicopterus roseus</i>)	- It is found throughout the territory of the Park, especially on the water surface. It can be observed throughout the year. - Gendet në të gjithë territorin e Parkut, veçanërisht në siperfaqe ujore. Mund të vërehet gjatë gjithë vitit.
11	EN: Little Egret AL: Çafka e vogël e bardhë (<i>Egretta garzetta</i>)	- It is located everywhere in the park. - It can be observed throughout the year. - Ndohet në të gjithë territorin e parkut. - Mund të vërehet gjatë gjithë vitit.
12	EN: Dalmatian Pelican AL: Pelikani kaqurmel (<i>Pelecanus crispus</i>)	- It is located in the Karavasta Lagoon and water surface of the Park. It can be viewed throughout the year. - Gendet në Lagunën e Karavastës dhe sipërfaqet ujore të Parkut. Mund të shikohet gjatë gjithë vitit.
13	EN: Pigmy Cormorant AL: Karabullaku i vogël (<i>Microcarbo pygmaeus</i>)	- It is located everywhere in the Park. - It can be viewed throughout the year. - Ndohet në të gjithë territorin e Parkut. - Mund të shikohet gjatë gjithë vitit.
14	EN: Longspined Sea Turtle AL: Breshka e Deit (<i>Caretta caretta</i>)	- It is located in the coastal area. - It can be seen during the months of May-August. - Gendet në zonën Bregdetare. - Mund të shikohet gjatë muajve Maj-Gusht.

Aneks IV

Shembull i Fletës së Monitorimit të Biodiversitetit për Arsimin

FORMULAR
MONITORMIMI

EMRI _____

DATA _____

VENDNDODHJA _____

MOTI _____ (ME DIELL, ME RE, E VRENJTUR, ME SHI, ME BORË, ME ERË)

TEPERATURA _____ SEZONI _____

NR.	EMRI I LLOJIT (VENDOSNI EDHE EMRA TË VETËS)	NUMRI	LLOJI (SHPEND, QYTAR, SHKURRË, PËRË, ZVAVRANIE, KERPUDHË)	HABITATI (JPËLL, LECATINË, FULLOTË, MOÇSIONË, FERRUS, BISHË)
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				
11				
12				
13				
14				
15				
16				
17				

SHËNIME

_____

_____

_____

_____

_____

_____

I NATURALIST

Aneks V

Shembull i Certifikimit të Programit të Edukimit Mjedisor

